

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Hermes Theologicvs, Id est Synopsis totius Theologiæ, perspicuè, doctè, subtiliter, ac breviter discussa

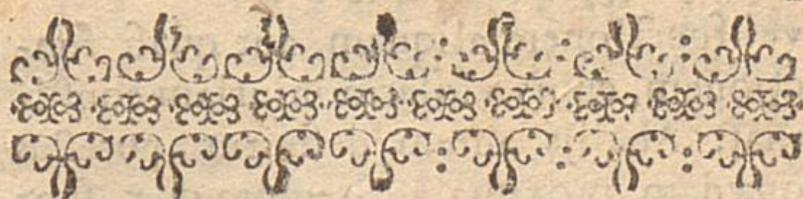
Et In octo Partes ... distincta ...

De Ivstitia Et Contractibvs

Vindalium, 1646

Brevis Et Accvratvs Tractatvs De Ivstitia, Proprie Dicta, Et Religione seu
Iustitia impropriè dicta.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38850

BREVIS ET

ACCURATUS

TRACTATUS

DE IUSTITIA,
PROPRIE DICTA, ET
Religione seu Iustitia improprie
dicta.

CAPUT I.

*De iure quod est fundamentum &
obiectum Iustitiæ.*

QUOD ius vel sit obiectum
Iustitiæ, vel fundamentum
obiecti virtutis illius, ideo
necessarium est, ut Tracta-
tus de Iustitiâ ab eius ex-
plicatione inchoetur.

Nota 1. ius communiter definiri, po-
testatem legitimam ad obtinendam rem,
de Iustitia, A

2 T R A C T A T V S

vel functionem aliquam, aut quasi functionem, cuius violatio iniuriam constituat. Ab alijs autem definitur, potestas quædam proxima, vel remota quæ supposito rationis usu, est ratio aliquid pro arbitrio agendi, vel non agendi, conuenienter naturæ rationali.

Nota 2. Tripliciter diuidi posse ius sic acceptum, 1. subiectiuè, siue ex parte subiecti, 2. effectiuè id est ex parte efficientis, 3. obiectiuè seu ex parte obiecti. Subiectiuè ius diuiditur in increatum & creatum, 2. effectiuè diuiditur in ius naturale & positium. Positium autem in Diuinum & humanum. Humanum, in Ecclesiasticum, quod Canonicum dicitur, & Politicum seu Sæculare. Politicum vero in ius gentium, & ius Reipublicæ vel Regni, quod ius ciuile dici potest.

CONCLUSIO I. Ius naturale illud est, quod ex sola rei naturâ originem ducit, vt est ius tuendi vitam aduersus inuasorem iniustum. Ius vero positium illud est quod oritur ex liberâ alicuius personæ constitutione.

CONCLUSIO II. Ius diuinum est id, quod efficienter procedit a liberâ Dei voluntate, vt ius conficiendi sacramenta Ecclesiæ conuenientia, ius vero humanum est id quod à liberâ hominum

DE IVSTITIA. CAP. I. 3

constitutione originem ducit; vt ius præ-
scriptionis, seu præscribendi rem aliquam
certo tempore à lege præstituto.

CONCLUSIO. III. Ius Eccle-
siasticum seu Canonicum est id quod li-
berè ab Ecclesiâ constitutum est vt ha-
bente supernaturalem potestatem sibi à
Deo concessam; vg. Ius transeundi ad
Religionem ante consummationem Ma-
trimonii contracti. Ius vero politicum
seu sæculare est id quod liberè ab homi-
nibus statutum est vt habentibus potesta-
tem & auctoritatem intra terminos or-
dinis naturalis contentam.

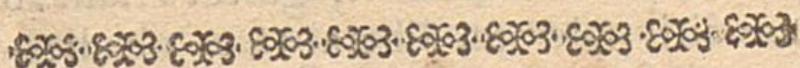
CONCLUSIO IV. Ius gentium
est id quod orbis initio ab omnibus gen-
tibus, vel primis parentibus constitutum
passim seruetur. Ius verò Regni seu Rei-
publicæ, est id quod ab vno regno, vel
republicâ est conditum, ideoque non ab
omnibus sed ab aliquibus tantum genti-
bus obseruetur.

CONCLUSIO V. Ius in re, quod
respicit rem deuinctam ei in quo ipsum
est ius; qua de causâ, actio illi in rem
ipsam datur, quâ repeti possit, vbi-
cunque demum fuerit, & à quocunque tandem
retineatur.

Ius vero ad rem est, quod rem ipsam
vt deuinctam non respicit, sed personam

4 TRACTATUS

etiam quæ rem non habet, in quam solum
proinde actio datur, v.g. vendidit mihi
Titius rem quampiam, & ante eius tra-
ditionem mihi faciendam eandem rem
vt putâ equum alteri Sempronio nimi-
rum vendidit & tradidit ac proinde eius
dominium in illum transtulit, non datur
mihi primo emptori actio in Sempro-
nium secundum emptorem, qui rem illam
possidet vt suam; sed tantum in vendi-
torem eius, cuius solius est mihi satisfac-
cere pro iniuria & damno; si tamen ha-
berem ius in illa re mihi venditâ, vt ha-
berem si per realem traditionem eius
dominium obtinuissem, possem de repe-
tendis agere in iudicio contra Sempro-
nium secundum emptorem à quo res illa
possidetur, & contra quemcumque penes
quem esset, vt ea mihi restitueretur, quia
scilicet ipsa in individuo mihi tunc
esset obstricta.

CAPVT II.

*De iustitia propriè dictâ secundum
se spectatâ.*

SECTIO I.

Quid sit.

CONCLUSIO VNICA.

Iustitia definiri solet ex Iurisperitis, Perpetua & constans voluntatis ius suum unicuique tribuendi.) Ita omnes cum sancto Thom. 2. 2. quæst. 58. art. 1. Ut autem hanc definitionem melius percipias, Nota 1. iustitiam hic à nobis non sumi pro gratia habituali, qua quis denominatur iustus, aut pro concentu omniũ virtutũ, qui interdum iustitia appellatur, sed pro speciali virtute morali existente in voluntate, sicut in proximo subiecto, per quam homo ordinatur ad alterum, unicuique quod suum est reddendo. Vnde distinguitur à fortitudine, & temperantia, quia hæ perficiunt hominem in ordine ad seipsum, iustitia verò in

6 TRACTATUS

ordine ad alterum. Distinguitur etiam ab amicitia, pietate, liberalitate, obedientia, aliisque virtutibus quæ etfi quodammodo sint ad alterum, non tamen reddendo illi ius suum, eo modo quo iustitia illud reddit, vt iam dicemus. Vnde cum à perfecta ratione iustitiæ deficiant, dicuntur virtutes iustitiæ annexæ, seu partes illius potentiales, propter quandam affinitatem & connexionem quam cum illa habent, ratione obiecti.

Nota 2. ex S. Thom. 2. 2. quæst. 80. art. vnico. dupliciter aliquam virtutem ad alterum existentem, à ratione iustitiæ deficere. 1. in quantum deficit à ratione æqualis, quomodo religio erga Deum, pietas erga parentes, & obseruantia erga virtute præcellentes, (ad quam reducitur obedientia ex respons. ad 3.) deficiunt à perfecta ratione iustitiæ, cum æquale reddere non possint. 2. in quantum deficit à ratione debiti, quomodo reliquæ virtutes ad alterum se habentes à ratione iustitiæ deficiunt, siquidem iustitia respicit debitum legale, seu ad quod reddendum aliquis lege astringitur; illæ vero virtutes debitum tantum morale respiciunt, seu quod ex virtutis honestate debetur; siue tale debitum adeò sit necessarium, vt sine eo morum honestas

DE IUSTITIA. CAP. II. 7

conseruari non possit, quale est debitum quod attendunt veritas, gratitudo, & vindicatio; siue sit tantum necessarium secundum quid, ad conseruandam morum honestatem: qua ratione liberalitas, affabilitas, seu amicitia, aliaque huiusmodi debitum morale respiciunt.

Nota 3. ius seu debitum legale esse duplex, aliud simpliciter, aliud secundum quid, Ius simpliciter, quod etiam politicum appellari solet, tres exigit conditiones. 1. vt simpliciter sit debitum. 2. vt constituat æqualitatem simpliciter. 3. vt simpliciter ad alterum quod saltem quoad voluntatem, & iurium seu dominiorum distinctionem alterum sit. Ius verò legale secundum quid, est illud, in quo aliqua ex duabus postremis conditionibus deficit, nempe perfecta æqualitas, vel alteritas. Vnde inter dominum, & seruū; inter patrem, & filium; inter virum, & vxorem, quatenus concipiuntur vt sunt quid vnum, non est iustitia simpliciter, quia propriū obiectū non est iustum simpliciter; sed tantum iustitia secundum quid, quæ scilicet tendit ad seruandum ius secundum quid. Dixi, quatenus concipiuntur vt sunt quid vnum: nam si concipiuntur vt homines, distincta iura habentes, nil vetat quin vera iustitia inter

3 TRACTATUS

illos exerceri possit.

Porro non ideò ius quod est inter patrem, & filium, &c dicitur secundum quid, quia est minùs perfectum; constat enim ius paternum & filiale esse naturaliter magis debitum, adeòque magis perfectum, quàm ius politicum, quod inter æquales versatur: dicitur ergo secundum quid, quia nò nisi improprie est tale. quale est ius politicum; seu quia nò versatur inter personas omnino inter se distinctas, neque perfectam adæquationem habere potest.

Nota 4. ius illud seu opus iustum, quod ut à iustitia attendatur, diximus debere esse alteri debitum, & æquale, supponere in alio ius exigendi, & respectu talis iuris dici debitum, & æquale; ideò enim tibi debeo decem nummos, quia in te est ius eos à me repetendi. Et rursus, ideò opus illud soluendi talem summam, dicitur, æquale, quia commensuratur iuri quod habes eam exigendi à me: cum ius illud non sit in te, nisi ad decem nummos ut suppono. Vnde cum iustitia dicitur reddere cuique quod suum est, duobus verbis indicantur, 1. iustitiæ munus esse, constituere æqualitatem. 2. æqualitatem illam non esse semper rei ad rem; cum non sufficiat ad iustitiam, extente

DE IVSTITIA. CAP. II. 9

re invito domino accepta, velle ei reddere omnino æqualem: imò econtra vera fit iustitia, si cum nequeas totum debitum reddere, restituas quantum potes. Sed eam sumi per ordinem ad ius alterius, ita scilicet vt opus exhibitum commensuretur cum iure, quod alius habet hic & nunc exigendi; qua ratione reddens quod potest, etsi non possit totum quod debet, censetur exercere actum iustitiæ; quia creditor non habet ius, maiorem summam tunc exigendi.

Nota 5. hinc posse intelligi, quo sensu iustitia communiter dicatur habere medium rei; aliæ verò virtutes morales medium rationis. Sensus enim est, proprium esse iustitiæ, tantum reddere quantum debetur, sine vlllo ordine ad ipsam operantem: quia siue sit sanus, siue æger, &c. debet constituere æqualitatem inter opus exhibitum, & ius alterius. At verò medium quod attenditur à virtutibus alijs moralibus, quæ circa passiones versantur, non ita ex natura rei determinatum est, sed iuxta regulas prudentiæ potest variari, per ordinem ad operantem, variasque circumstantias illius. Vnde cum longè diuersæ sint hominum complexiones, certissimum est, non posse vnum & idem medium rei, in materia temperan-

10 TRACTATUS

tiæ, & fortitudinis pro omnibus constitui, sed singulis illud assignandum esse, quod iuxta rationem rectam cuiusque dispositioni, & viribus magis congruit.

Nota 6. ex his etiam posse colligi, cum iustitia per se hominem ordinet ad alterum, eam proprie non versari circa passiones, sed tantum circa res, & affectiones externas, per quas homo ordinatur ad alterum, seu quibus homines inter se communicare possunt, aliquid sibi tribuendo, vel subtrahendo. Ita tamen ut res ipsæ sint materia remota iustitiæ, actiones verò materia illius proxima. Verum hoc non impedit, quin iustitia versetur per accidens circa passiones, quatenus interuentu aliarum virtutum eas moderatur, ne earum impulsu aliquid contra æqualitatem fiat. Quò fit ut iustitia per se cohibeat adulterium, quatenus cum æquitate pugnat; ut autem ab immoderata concupiscentia oritur, per temperantiam.

Nota denique, ex dictis colligi etiam posse 1. obiectum materiale iustitiæ, ut est virtus particularis, aliud nihil esse quam, opus externum iustum, quod secundum æqualitatem superius explicatam alteri debitum est: obiectum verò illius formale esse idem opus, quatenus eodem modo debitum est. Iustitia enim proximè

DE IVSTITIA. CAP. II. II
intendit reddere unicuique quod suum
est, & ex motu honestatis quæ in tali
redditione reperitur, suos actus elicit.
2. Si fiat comparatio inter opus iustum,
& ius illud morale, cuius intuitu de-
bitum est, seu personam eo iure præditam;
non incongruè dici posse, illud quidem
opus quod à iustitia intenditur, & exte-
riùs exhibetur esse obiectum quod; per-
sonam verò quæ tale ius habet, esse obie-
ctum cui, quatenus vi juris illius, opus
iustum & æquale ei debitum est.

SECTIO II.

Quomodo Iustitia diuidatur.

CONCLUSIO I.

Iustitia particularis vulgò diuiditur in
distributiuam, & commutatiuam.) De
hac diuisione agit S. Thomas 2. 2. quæst.
61. per quatuor articulos, quorum 1.
concludit, diuisionem illam esse conue-
nientem; quia priuata persona, ad quam
iustitia particularis ordinatur, compara-
tur ad communitatem, sicut pars ad to-
tum. Potest autem ad aliquam partem
duplex ordo attendi, vnus quidem partis

ad partem, cui similis est ordo vnus personæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit iustitia commutatiua, quæ consistit in his quæ mutuò fiunt, à duabus personis ad inuicem. Alius ordo attenditur totius ad partes, & huic ordini assimilatur ordo eius, quod est commune, ad singulas personas; quem quidem ordinem dirigit iustitia distributiua, cuius proprium est distribuere bona communia, secundum proportionalitatem. Et ideo duæ sunt iustitiæ species, scilicet commutatiua, & distributiua.

Quædam autem notanda sunt ex responsionibus de argumenta 1. quando aliquid ex bonis communibus in singulos distribuitur, quemlibet recipere quod suum est; quia sicut pars, & totum quodammodo idem sunt, ita id quod est totius, quodammodo est partis. 2. etsi actus distributionis bonorum communium sit tantum in eo, qui bonis communibus præest iustitiam tamen distributiua esse etiam in subditis; in quantum scilicet iustam distributionem approbant, eaque contenti sunt. 3. iustitiam distributiua, & commutatiua distingui specie, quia non tantum distinguuntur secundum vnum, & multa, sed etiam secundum diuersam rationem debiti: alio enim modo debetur

DE IVSTITIA. CAP. II. 23
alicui, id quod est commune, & alio
modo id quod est proprium. Quæ ratio
melius ex sequentibus intelligi pote-
rit.

Artic. 2. docet 1. medium in iustitia
distributiva sumitur secundum geome-
tricam proportionem: nam in tali iusti-
tia datur aliquid personæ privatæ, in
quantum bonum totius est debitum parti;
quod quidem tanto maius est; quanto
ipsa pars, maiorem habet principalita-
tem in toto. Et ideò in iustitia distribu-
tiva, tanto plus alicui de bonis commu-
nibus datur, quanto illa persona maio-
rem habet principalitatem in communi-
tate: adeòque ibi non attenditur medium,
secundum æqualitatem rei ad rem, sed
secundum proportionem rerum ad per-
sonas: ut scilicet sicut vna persona exce-
dit aliam, ita etiam res, quæ datur vni
personæ, excedat rem quæ datur alij. Do-
cet 2. in cõmutationibus attendi mediũ,
secundum proportionem arithmeticam:
redditur enim aliquid alicui singulari
personæ; propter rem eius quæ accepta
est, ut maximè patet in emptione & ven-
ditione, in quibus ratio commutationis
primò inuenitur. Et ideo oportet adæ-
quare rem rei, ut quanto iste plus habet
quam suum sit, de eo quod est alterius;

tandumdem restituat ei cuius est.

Nota ex respons. ad 3. in actionibus & passionibus conditionem personæ facere ad quantitatem rei; maior enim est iniuria, si percutiatur princeps, quàm si percutiatur priuata persona. Et ideò conditionem personæ in iustitia distributiua attendi secundum se, in commutatiua autem per accidens, quatenus per illam diuersificatur res, seu iniuria compensanda.

Art. 3. docet 1. iustitiam distributiua, & commutatiua non distingui ex parte materiæ remotæ; quia eadem res quæ possunt distribui, vt pecuniæ, honores, &c. in commutationem venire possunt. 2. eas distingui quoad materiam proximam, quæ in externis earum operationibus consistit: siquidem iustitia distributiua habet pro materia proxima, distributiones bonorum, & onerum communium; commutatiua verò commutationes, & compensationes rerum, quæ humanis vsibus sunt accommodatæ; 3. huiusmodi commutationes esse duplices, alias vtrunque voluntarias, nempe tam ex parte eius qui accipit, quàm ex parte eius à quo accipitur, eiusmodi sunt emptio & venditio, vsusfructus, cōmodatum, mutuum, locatio, & conductio, depositum.

DE IUSTITIA. CAP. II. 19
impignoratio & fide iussio : quibus addi
possunt alij contractus , de quibus infra.
Aliàs partim involuntarias , nempe ex
parte eius à quo aliquid accipitur , inter
quas numerantur furtum, rapina, dolosa
accisio, veneficium, percussio fraudulen-
ta, violenta sedes, incarcerationio, verbera-
tio, mutilatio , falsum testimonium, de-
tractio, falsa accusatio, conuitium, adul-
terium seductio seruorum, alique modi
quibus proximus lædi potest. Quanquam
dici potest plerasque existis commutatio-
nibus, quæ comprehendunt delicta, qui-
bus infertur damnum proximo , vel fit
illi iniuria , esse involuntarias ex parte
eius qui accipit, quales sunt percussio, fla-
gellatio , & similes: qui enim percutitur,
aut flagellatur , aliquid contra volunta-
tem suam accipit.

Nota, illud esse discrimen inter com-
mutationes iam dictas, quòd iustitia mo-
uet ad priores tanquam ad proprias ope-
rationes , quia sunt iustæ; non autem ad
posteriores, eò quòd iniustæ sunt. Quare
cùm dicimus eiusmodi commutationes
esse materiam proximam iustitiæ com-
mutatiuæ sensus est, iustitiam circa illas
versari, vt eas corrigat ; & ad æqualita-
tem per debitam compensationem redu-
cat.

Articulo 4. docet 1. in iustitia distributiva iustum ex contrapasso non constitui, quia ibi non exigitur, vt pars communitalis tantum conferat, quantum illi tribuitur. 2. idem plerumque contingere in iustitia commutativa, quia contrapassum dicitur, quando aliquis tale quid patitur, quale alterum pati coegit. At in hoc non semper est æqualitas, requisita ad iustitiam commutativam, vt patet si plebeius qui percussit principem, tantum repercuteretur: aut si ab eo qui alienum abstulit invito domino, tantumdem solum auferretur: tunc enim maior esset actio, quàm passio, quia non iniuria, sed damnum dumtaxat compensaretur. 3. per accidens tamen in iustitia commutativa, iustum ex contrapasso posse constitui: nempe quando iuxta moralem æstimationem, ponitur æqualitas inter passionem, & actionem. vt si quis iuxta legem statutam Exodi 22. quinque boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue.

CONCLUSIO II. Inter species iustitiæ numerari etiam solet iustitia legalis.) Ratio colligi potest ex precedentibus: nam in communitate triplex habitudo intelligi potest, quarum prima est, totius ad partem: secunda, partis ad

DE IUSTITIA. CAP. II. 17

totum : & tertio partis ad partem : sicut autem iustitia distributiua ordinat totum ad partem , & commutatiua partem ad partem , ita merito requiritur quaedam species iustitiæ , quæ ordinet partem ad totum. Atque id muneris tribuitur iustitiæ quæ vulgo legalis seu generalis appellatur.

Quæres 1. an iustitia legalis sit quoad essentiam virtus specialis. Respondeo affirmatiuè, ex S. Thoma 2. 2. quæst. 58. art. 6. vbi ait, quod sicut charitas quæ respicit bonum diuinum, vt proprium obiectum, est quaedam specialis virtus secundum suam essentiam : ita etiam iustitia legalis est quaedam specialis virtus secundum suam essentiam, secundum quod respicit commune bonum, vt proprium obiectum. Quibus verbis traditur rationem nostræ responsionis, quia scilicet ea est virtus specialis, quæ habet proprium & speciale obiectum: at iustitia legalis habet eiusmodi obiectum, nempe bonum commune, vt sic, in hoc enim spectatur specialis honestas, ad quam habitus virtutis terminari potest. Ergo est specialis virtus. Confirmatur : nam est quaedam correlatio inter iustitiam distributiua, & legalem, quatenus per illam

bona communia distribuuntur particularibus, & per istam particulares sua bona referunt ad communitatem: constat autem ex communi sententia, iustitiam distributivam esse virtutem specialem, ergo idem à pari de iustitia legali dicendum est.

Dices: nonne omnes aliae virtutes particulares, per proprios actus respiciunt bonum commune; Ergo non oportet ponere iustitiam legalem, tanquam habitum ab iis distinctum. Respondeo virtutes particulares respicere bona particularia adeoque præter illas ponendam esse virtutem quandam veluti generalem, quæ ad bonum commune attendat: ideo bonum commune, & bonum priuatum possunt constituere diuersa obiecta formalia, propter diuersas honestates, & difficultates quæ in iis reperiuntur.

Quæres 2. quomodo iustitia legalis se habeat ad pietatem, obedientiam, & iustitiam particularem seu strictè sumptâ, cum quibus magnam consonantiam habere videtur. Respondeo 1. eam distinguere à pietate, ut colligitur ex S. Thoma 2. 2. quæst. 101. artic. 3. ad 3. ubi ait, pietatem se extendere ad patriam, secundum quod est nobis quoddam essendi principium, iustitiam verò legalem ref-

DE IUSTITIA. CAP. II. 19

picere bonum patriæ, quatenus est bonum commune.

Respondeo 2. eam etiam distingui ab obedientia, ut hæc est virtus specialis; siquidem obediētia sic spectata fertur in res præcepto vetitas, aut imperatas, quatenus sunt vetitæ, aut imperatæ. Iustitia verò legalis respicit bonum communitatis, ut sic, siue aliquo præcepto imperatum sit, siue non.

Respondeo 3. ex communiori sententia, iustitiam legalem esse speciem quandam iustitiæ strictè sumptæ, quod probatur, tum quia cum iustitia distributiva inter species iustitiæ rigorosæ numerari solear, non apparet cur iustitia legalis non etiam inter illas sit recensenda; tum quia in iustitia regali reperiuntur conditiones necessariae, & sufficientes ad iustitiam propriè dictam, nempe debitum, æquitas, & æqualitas. Ciues enim ut partes Reipublicæ, cuius commodis fruuntur, tenentur bonum illius promoveri, & defendere, suntque singuli sufficienter à communitate distincti quoad iura, & dominia cuique propria. Ac denique possunt suis operationibus totum illud ius adæquare, quod communitas in illos habet.

Quæres 3. an iustitia sit legalis species

distincta, à duabus illis vulgaribus iustitiæ speciebus, distributiua nempe & commutatiua. Respondeo 1. non distinguui ab utraque, quia cum non possit seruari æqualitas, quam iustitia respicit, nisi aut secundum proportionem geometricam, aut secundum arithmetica; neque etiam dari potest, nisi duplex iustitiæ species, nempe distributiua, quæ priorem proportionem, & commutatiua, quæ posteriorem seruare intendit. Quare aut iustitia legalis non est propria iustitia, aut ad alteram ex dictis speciebus reduci debet.

Respondeo 2. iustitiam legalem reducendam esse ad speciem iustitiæ commutatiuæ, siquidem per illam constituitur æqualitas arithmetica, inter officia quæ ciues ob bonum commune exhibere debent, & ius quod habet communitas tale quid ab iis exigendi: huiusmodi autem adæquatio ad iustitiam commutatiuam pertinet.

SECTIO III.

An vindicatiua sit vera species Iustitiæ.

CONCLUSIO VNICA.

Iustitia etiam vindicatiua est vera species iustitiæ, non tamen à commutatiua distincta.) Prior pars probatur, quia illa est vera iustitia, cuius proprius actus externus est adæquatus iuri alterius, ei-que debitus ex supradictis; atqui actus proprius externus iustitiæ vindicatiuæ est huiusmodi; licet enim vindicatio non sit debita; ei qui punitur, quippe qui non habet ius aliquod in ultorem, ut ab eo puniatur; quia aliàs iniuria illi fieret, si ei pœna condonaretur; est tamen debita Reipublicæ, à qua iudex potestatem accipit scelera viciscendis; & parti læsæ, cuius nomine tenetur pœnam condignam peccanti imponere, per quam damnum, vel iniuria illata perfectè resarciatur. Ergo nihil deest iustitiæ vindicatiuæ, ut sit vera & propria species iustitiæ.

Quod enim dicunt aliqui, pœnam pro iniuria impositam, non resarcire damnum illatum personæ offensæ, eò quòd sem-

per integrum perseverat; aperte falsum est, quia iuxta moralem ætimationem, damnum illud, per multam pecuniariam, aliamque satisfactionem æquivalentem sufficienter compensari potest; ita ut læsus tandem recipere censeatur, quantum ei ablatum fuit. Hinc.

Posterior pars suadetur, quia illa iustitia est commutativa, quæ servat æqualitatem rei ad rem, modo superius explicato; atqui iustitia vindicativa eam servat, cum pœnam statuatur respondentem quantitati delicti. Quare ad iustitiam commutativam reduci debet. Atque hanc esse sententiam S. Doctoris patet ex 2. 2. quæst. 61. art. 4. in corpore, ubi ex Aristotele ait, contrapassum quo quis tanta pœna plectitur, quanta fuit culpa illius, esse iustum commutativum. Et consequenter in resp. ad 1. ait, formam diuini iudicij attendi, secundum rationem commutativæ iustitiæ, prout scilicet recompensat seu adæquat præmia meritis, & supplicia peccatis.

Dices, in iustitia vindicativa non modo haberi rationem peccatorum, sed etiam personarum: qui enim Regem offendit, maius supplicium meretur, quam qui plebeium; hoc autem est proprium iustitiæ distributiæ. Respondeo, idè

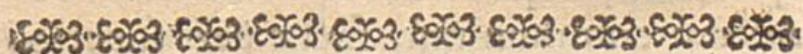
DE IUSTITIA. CAP. II. 23

in iustitia vindicativa haberi rationem personarum, quia eò gravius est peccatum, cæteris paribus, quo persona offensa est dignior. Vnde maiorem pœnam imponere pro peccato, in personam digniorem commisso, hoc munus est iustitiæ commutativæ, quæ æqualitatem inter pœnam, & culpam constituere debet, unde cunq; gravitas istius sumatur.

Quæres, an sit actus iustitiæ commutativæ, quòd læsus exigat à Iudice vindictam, pro iniuria illata. Respondeo affirmativè, vt colligitur ex S. Thoma quæst. citato art. 1. ad 3. vbi docet, iustitiam distributivam in subditis reperiri, quatenus acquiescunt distributioni bonorum communium, factæ per superiorem. Similiter enim dici potest, personam privatam exercere actum iustitiæ commutativæ, quando à Iudice vindictam iniuriæ commensam postulat, vt ita inter læsum, & lædentem æqualitas constituatur. Et ratio est, quia exercere actû virtutis, & velle vt quis eum exerceat, ad eandem honestatem pertinet. Quare cum persona publica exerceat iustitiam commutativam, quando imponit pœnam æqualem culpæ, vt dictum est; eiusdem virtutis actum censetur elicere privata persona, dum vltionem iniuriæ sibi illatæ

deponit, ad resarciendam inæqualitatem quæ inter ipsam, & lædentem constituta est.

Neque refert, quòd per actum illum non reddat quis alteri ius suum; hinc enim tantum sequitur, eum non esse actum completum & perfectum iustitiæ. Quod tamen non impedit, quin vere quoad affectum ad iustitiam spectet: quia non modo alteri reddere quod suum est, sed etiam velle, ut quis illud reddat, eiusdem rationis & honestatis opus est. Quibus autem modis aliquis habeat ius in se, ita ut suam appellare possit, ex sequenti capite intelligetur.

CAPVT III.

De dominio ut spectat ad obiectum iustitiæ.

SECTIO I.

Quid sit.

CONCLUSIO VNICA.

Dominium definiri solet, ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lex obsistat.) Dicitur, i. ius, id est legitima facultas,

facultas, 2. perfectè disponendi, id est omnimodè statuendi de re sua, non tantùm quantum ad vsum, sed etiam quoad substantiam illius; ita scilicet vt possit quis eam donare, permutare, vendere, consumere, &c. 3. de re corporali, id est quæ talis sit vt cerni, aut palpari possit, qualis est vestis, aurum, domus, &c. Nam res quæ tangi non possunt, sed intellectu tantùm apprehendi, vt iura ad aliquid, verbi causa, ius ad bona defuncti, quod est hæreditas, ius ad recipiendas decimas ratione officii Ecclesiastici, quod dicitur beneficium Ecclesiasticum, &c. dicuntur incorporales, de quibus proinde non est dominium, sed quasi dominium, vt Iuristæ loquuntur, 4. nisi lex obstat, quia lex interdum vetat, ne habens dominium rei, de eâ pro libito disponere possit, vt patet in pupillis qui propria authoritate, bona sua validè alienare non possunt.

Nota I. prædictam definitionem à Iurisperitis sumptam, communiter probari à Theologis, modo particula illa, corporali, ex ea tollatur. Nam præterquam quod Deus habet perfectum rerum omnium, tam corporalium, quàm incorporalium dominium, homo ipse verum habet dominium in actus liberos suæ voluntatis, & in pleraque iura: quæ inter

de Iust. B

res incorporales numerari solent, cum de
iis pro libito disponere possit.

Nota 2. definitionem allatam ut iacet,
non competere dominio iurisdictionis,
quod consistit in potestate regendi suos
subditos, præcipiendo, vetando, puniendo,
&c. estque vel seculare, vel Ecclesiasti-
cum: siquidem superiores non habent
potestatem, disponendi de suis subditis
ad omnem usum. Nec dominio proprie-
tatis imperfecto, siue directo, quod so-
lam proprietatem, siue utili, quod solam
rei utilitatem continet, quale competit
usuariis & usufructuariis; sed perfecto,
quod scilicet proprietatem, & usum rei
complectitur, soletque dominium ple-
num appellari.

Quæres 1. quid intelligatur per usum
& usufructum. Respondeo 1. usum esse
ius utendi tantum re aliena, salva illius
substantia. Dicitur 1. ius, quia non confi-
stit in solo actuali usu, sed in facultate
utendi, quæ post actum utendi permanet.
2. utendi tantum, ut distinguitur ab usu-
fructu, qui est ius non modo utendi, sed
etiam fruendi re aliena, ut iam dicetur.
3. re aliena, ut distinguitur à iure, quod
habet dominus utendi re sua, 4. salva il-
lius substantia, ut distinguitur ab usu,
per quem res omnino consumitur, ut

DE IUSTITIA. CAP. III. 27
ius comedendi, panem.

Respondeo 2. usufructum esse ius utendi, & fruendi re aliena, salva illius substantia. Vnde distinguitur à simplici usu, quia usufructuarius habet ius percipiendi omnes fructus prouenientes ex re, in qua usufructus constitutus est, eorumque dominium acquirit, hoc ipso quod illos percipit, adeoque potest de iis pro arbitrio disponere, Usuarius autem non potest uti re, cuius usum habet, nisi in suum priuatum commodum, verbi causa, ad comedendum, deambulandum, &c. Quò etiam fit vt nequeat usuarius suum ius in alium transferre, quia est merè personale; usufructuarius autem possit, verbi causa, locando rem ex qua fructum percipit, non tamen ius suum alienando, sine consensu proprietarij.

Quæres 2. quid in iure intelligatur nominibus seruitutis, & possessionis. Respondeo. 1. seruitutem dupliciter sumi apud Iurisperitos, pro subiectione seu obligatione quæ est in re alicuius, vt ea quodammodo seruiat alteri; quomodo ager Petri dicitur seruire Paulo, vt transeat per illū. 2. pro iure quod eiusmodi obligationi respondet, verbi causa, pro iure quod habet Paulus, transeundi per agrum Petri; vnde patet in usu, & vsu-

fructu reperiri seruitutem, quatenus res in qua vsus, vel vsusfructus constitutus est, seruit vsuario, vel vsufructuario. Seruitus tamen latius, patet, quia potest aliquis habere ius, non modo vtendi, vel fruendi re aliena, sed etiam aliquid circa illam impediendi; vt dum quis qui habet ius impediendi, ne vicinus murum altiùs attollat.

Respondeo 2. possessionem sumptam non pro re possessa, sed pro forma à qua aliquis denominatur possessor, esse duplicem, nempe facti, vel iuris, ac priorem à Iuristis definiiri hoc modo, est apprehensio, vel detentio rei corporalis, ad miniculo corporis, & animi, & iuris. Posteriorem verò sic. Est ius insistendi alicui rei, tanquã suã, non prohibetã possideri.

Aliqui tamen Theologi dicunt, possessionem facti definiiri posse; occupatione rei corporeã, factam proprio nomine: possessione vero iuris quã est effectus possessionis actualis, esse, ius retinendi, & vtendi re occupata ab aliquo, tanquam proprio ipsius domino. Cæterum possessio dicitur, occupatio rei corporeã, quia res incorporeã, seu quã tangi, & videri non possunt, vt iura, seruitutes, obligationes, &c. non dicuntur possideri, sed quasi possideri. Additur autem particula illa,

DE IVSTITIA. CAP. III. 29

proprio nomine, quia rem occupans nomine alterius, ut tutor pupilli nomine, non dicitur possidere, se potius ille cuius nomine agit. Verum ex ante dictis de dominio colligi potest non modo res corporeas, sed etiam incorporeas, ex sententia Theologorum, possideri. Quamuis hæc quæstio videatur tantum de nomine, adeoque non magni sit momenti.

SECTIO II.

De obiecto dominij.

CONCLUSIO VNICA.

Variæ res spectant ad obiectum dominij.) Hoc ut clarius explicetur, Dico
I. hominem habere dominium in res corporeas sub cælo existentes. cum creatus sit ex Genes. I. ut præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, uniuersæque terræ, omnique reptili quod mouetur in terra. Quare potest homo per se loquendo, & spectata eiusmodi rerum natura, eas vsui suo accommodare, citra cuiusquam iniuriam; esto non omnes earum partes illius dispositioni proximè

subiacent : hoc enim est per accidens.

Dico 2. ab ea lege à nonnullis excipi bona immobilia, sacramque supellectilem Ecclesiarum : quia putant, eorum dominium ad solum Deum, vel Christum pertinere, usum verò seu administrationem dumtaxat ad Ecclesie Prælatos, vel ad Monasteria, aliasque Communitates. Rationem afferunt, tum quia in iure canonico sæpissimè eiusmodi bona dicuntur res Dei, aut Deo donatæ, vel traditæ : tum quia antiquitus hæc oblata sunt Deo à fundatoribus. Tum quia Communitates non possunt eiusmodi bona alienare, sed tenentur ea ad posteros transmittere.

Alij tamen oppositum communius sentiunt. 1. quia ex Concilio Trident. sess. 25. cap. 3. de reformatione, omnibus Regularium Monasteriis tam virorum, quam mulierum. exceptis Capucinis, & Minoribus de Observantia, conceditur facultas bona immobilia possidendi : at possessio spectat ad dominium, estque veluti complementum illius ex supradictis. 2. quia ex communi sententia, quicquid acquirit Monachus, non sibi acquirit, sed Monasterio : non dicitur autem acquirere bonum aliquod, qui solam illius administrationem obtinet, sed tan-

DE IVSTITIA. CAP. VII. 31

tum qui dominium illius consequitur. 3.
quia rationes oppositæ non conuincunt,
nam ideò bona Ecclesiæ dicuntur bona
Dei, & censentur Deo tribui, quia donan-
tur personis Deo specialiter dicatis, & in
illius cultu occupatis. Fundatores ta-
men verè intendunt, eorum dominium
transferre in Communitates, quibus ea
tribuunt. Licet autem non possint alic-
nari, id non impedit eorum dominium,
vt patet in maioratibus, quorum verum
habetur dominium, esto alienari non
possint.

Loquor de Communitatibus: nam Re-
ligiosi solemniter professi, in particula-
ri nullius rei temporalis dominium ha-
bere possunt, vt patet ex variis locis
Iuris canonici, & ex Concilio Trident.
sess. citata cap. 2. Quare peccant mortu-
liter contra votum paupertatis (ex sta-
tuto Ecclesiæ omne dominium, & capa-
citatem ad illud excludentis) quando
aliquid notabile recipiunt, aut retinent,
vel donant, sine consensu saltem tacito
superioris. Quia hæc sunt actus domini-
j, quibus votum solemne paupertatis vio-
latur. Quid autem de Clericis non Re-
gularibus sentiendum sit, ex dictis lib. 3.
cap. 10. sufficienter intelligi potest,

Dico 3. eccl'i iure naturæ, non habeat

vnus homo dominium in alterum, eo quòd omnes naturæ conditione sunt æquales; iure tamen gentium, & ciuili, potest vnus fieri seruus alterius, vt satis constat ex praxi. Vbi tamen tria breuiter notanda sunt, 1. dominium in homines quatuor modis acquiri, nempe, iure belli, natiuitate ex serua quia partus sequitur ventrem; iusta condemnatione, qua quis in pœnam criminis, ad seruitutem damnatur; & emptione, aliquas conditiones ex iure ciuili exigente. 2. etsi Christiani in bello ab infidelibus capti, iure gentium fiant eorum serui, consuetudine tamen introductam esse, vt Christiani non fiant serui Christianorum, à quibus in bello capiuntur. 3. dominium quod habent homines in alios homines, non esse tam absolutum, ac illud quod in res alias corporales exercent; cum illos non possint pro arbitrio pœnis afficere, & multò minus necare, etsi olim oppositum obseruatum fuerit.

Dico 4. hominem non habere dominium in vitam, & membra corporis sui, sed esse eorum custodem, ex S. Thoma 2. 2. quæst. 66. art. 5. Quia cum dominium fundetur in libertate, hæcque supponat existentiam hominis, adeoque spectantia ad vitam, & substantialem illius in-

regritatem, fieri nequit ut vita, & corpus hominis illius dominio subiaceant. Quò fit ut nequeat homo licitè seipsum occidere, vel sibi manum, aliamue corporis partem amputare.

Dico 5. hominem esse dominum suæ famæ & honoris, ut patet, tum quia habet dominium earum rerum, quas sibi acquirit, qualis est fama. Tum quia alioqui infamatus ab aliquo, non posset illi famæ restitutionem condonare: sicut non potest latroni condonare restitutionem pecuniæ alienæ, quam illi furatus est. Tum quia varii sunt casus, in quibus licet nos ipsos infamare, ut petendi consilii causa, & quando famam alteri iniuste ablatam, temetur restituere.

Monet tamen 5. Doctor supra quæst. 73. art. 4. ad 1. in cuiusque arbitrio esse, pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in periculum, aut detrimentum alterius. Qua limitatione indicat, cum grauitè peccare, qui non habet curam de bono nomine, quando illius infamia vel damnum ex ea ortum, in alios redundat: ut contingit dum verbi causa regularis, aut qui alios ex officio regere tenetur, infamiæ notam incurrit.

Dico 6. hominem habere aliquo modo dominium bonorum spiritualium:

B. 5

tum quia dici potest, eum illa acquirere per propriam industriam seu cooperationem: tum quia nulli homini facit iniuriam, etsi eiusmodi bonis malè utatur, eorumque per peccatum mortale iacturam faciat.

SECTIO III.

De subiecto dominij.

CONCLUSIO VNICA.

SOla, & omnis substantia intellectualis est capax dominij.) Prior pars caret difficultate, quia per dominium non intelligitur quælibet facultas ad rem quamlibet, ut malè quidam olim dixerunt: sic enim sol diceretur habere dominium in lucem, & ignis in calorem quem producit, quod ridiculum est. Sumatur ergo dominium pro potestate liberè utendi re aliqua, quomodo est opus rationis, & voluntatis, adeoque non nisi substantiæ spirituali competere potest.

Posterior pars declaratur: nam imprimis Deus habet absolutum dominium in res omnes creatas, de quibus proinde pro arbitrio disponere potest citra cuius-

quam iniuriam : Angeli etiam habent dominium in suos actus, quia cum libertate præditi sint, possunt eos elicere, vel non elicere : non tamen propriè habent dominium rerum corporearum, quia non possunt de iis disponere ad arbitrium, sed iuxta præscriptum Dei, cuius sunt ministri: homines verò non modo habent dominium in proprios actus liberos, sed etiam in plerasque res externas, de quibus possunt ad libitum disponere; quamuis eorum dominium diuino sit subordinatum, & ab eo essentialiter dependens.

Deinde infantes ex probabiliori sententia, sunt capaces dominij rerum externarum, vt patet ex verbis illis Apostoli ad Gal. 4. Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt, à seruo, cum sit dominus omnium. Et ratio est, quia dominium eiusmodi rerum non fundatur in actuali vsu rationis, quia alioqui adulti quamdiu dormiunt, vel ebrij sunt, nullius rei dominium haberent, sed in natura rationali, libertate in actu primo prædita, qualis est in infantibus, & amentibus: quare illi capaces sunt dominij, si aliunde sufficiens sit titulus. Qui tamen in perpetuam incidit dementiam, eo ipso videtur excidere à dominio iurisdictionis, vt probabiliter aduertunt aliqui.

Præterea iure Cæsareo introductum est, ut Filij familias nondum emancipati habeant dominium quorundam bonorum, nempe Castrensiū, quasi Castrensiū, & Aduentitiorum. Cum eo tamen discrimine, quòd bonorum primi, & secundi generis habent dominium, & vsum fructum; bonorum autem tertij generis habent tantum dominium directum, seu proprietatem, cum vsus fructus apud patrem maneat, nisi ipse pater vsum fructum filio condonet, vel aliquid detur filio ea lege, ut parens vsum fructum non habeat, vel tantum detur filio vsus fructus rei, non autem dominium illius; quia non constituitur vsus fructus supra vsum fructum.

Rursus iuxta leges civiles serui, seu mancipia non habent proprie ullius rei externæ dominium; quia quicquid acquirunt, domino acquirere dicuntur. Verum hoc intelligi solet de iis tantum, quæ acquirunt seruus, ut seruus est, seu iis ministeriis quæ titulo seruitutis domino suo debet. Vnde iuxta hanc limitationem, potest seruus habere dominium eorum bonorum, quæ Dominus in eum transfert, aut quæ ei dantur ab alio ea conditione, ut ad ipsum, non ad dominum pertineant. Item eorum

DE IVSTITIA. CAP. III. 37

quæ arte aliqua, aut propria pecunia lucratur, sine domini iniuria, id est post exhibita omnia obsequia, quæ illi debet.

Tandem, quòd homo rerum, quas iustè possidet, dominum non amittat, etsi in peccatum mortale labatur, definitum fuit in Concilio Constantiensi contra Vuicleffum, & Ioannem Hus qui sequuti Armacanum docebant, verum dominium fundari in gratia & charitate, adeoque nullum esse dominum civilem, nullum Prælatum, nullum Episcopum, dum est in peccato mortali. Idem colligitur ex scriptura: nam Cyrus, Nabuchodonosor, & alij non modo peccatores, sed etiam infideles, habuerunt dominium iurisdictionis, & proprietatis, etiam ex consensu Dei. Et Christus Matth. 22. Reddite, inquit, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, quibus verbis continetur præceptum soluendi tributa Principibus, etiam à gratia, & fide alienis; cum tunc temporis Imperatores essent infideles.

Ratio idipsum ostendit, quia si dominium fundaretur in gratia, sequeretur maxima in rebus humanis perturbatio: Cum enim incertum sit, an quis habeat gratiam, nemo posset probare coram iudice, se alicuius rei dominium habere, aut

rem aliquam tanquam suam tuta conscientia retinere. Dareturque hominibus occasio, Principibus tributa denegandi, & aliorum bona inuadendi; quia facile quisque sibi persuadere posset alios à gratia sanctificante excidisse, & in peccato mortali versari.

SECTIO IV.

De modo acquirendi dominium.

CONCLUSIO I.

Modus seu titulus legitimus acquirendi dominium rei, quæ nullum habet dominum, est per occupationem, qua aliquid fit primò occupantis.) Antequam hoc explicem præmoneo, ad acquisitionem dominij requiri titulum, qui aliud nihil est quàm ratio seu causa fundandi dominium; quando dicimus Petrum habere dominium domus, vel equi titulo emptionis, &c. quia per emptionem illius dominium legitimè comparuit. Verùm plerumque præter titulum, ipsius rei traditio seu apprehensio requiritur, ad acquisitionem dominij. Interdum tamen titulus sufficit, vt in accep-

DE IVSTITIA. CAP. III. 39.
ratione beneficij, & hæreditatis, nondum
secura possessione, & in rebus quæ do-
natæ, aut venditæ sunt Ecclesiæ, aliisque
piis locis. Quare in his, & quibusdam
aliis casibus, per solum titulum non
modo habetur ius ad rem, sed etiam ius
in re; cum extra illos, adeoque vt pluri-
mum, solus titulus sine possessione non
tribuit nisi ius ad rem.

Porro si quæras, quid intelligatur per
ius in re, & ad rem. Respondeo ius in re
esse illud, quod immediatè tribuit ac-
tionem in rem, utpote nobis obstrictam;
ita vt etsi ea in possessionem alterius
transeat, nobis obligata maneat, quia res
transit cum suo onere, adeoque liceat
nobis eam vindicare. Tale est ius quod
habes in equum per emptionem, secuta
traditione; & quod per collationem ha-
bes in beneficium, secuta acceptione.
Ius verò ad rem esse illud, quod non tri-
buit immediatè actionem in rem, sed in
personam: quia etsi res ipsa nobis obli-
gata non sit, aliquis tamen tenetur eam
nobis tradere. Vnde si res ad alium trā-
seat, non possumus eam nobis vindicare,
sed habemus solum actionem personalem
in eum; qui nos defraudavit: vt si, verbi
causa, post venditum, sed nondum tradi-
tam tibi equum, eum alteri vendat, aut
donet.

His positis, sensus resolutionis nostræ est, res quæ nullius sunt, fieri primò occupantis, ita vt qui prius eas capit, acquirat earum dominium, nec possit iis priuari, sine iniustitia. Ratio est, quia cùm res illæ propter vsu hominum creatæ sint, adeoque sub illorum dominium cadere possint, optimo iure introductum est, vt in particulare illius dominium transeant, à quo primùm occupantur. Vnde quia nomine occupationis intelliguntur venatio, aucupium, & piscatio, hinc feræ terræ, volucres aëris, & pisces maris iure gentium illius esse incipiunt, à quo primò capiuntur.

Vnde nota 1. animalia natura sua mansueta, vt sunt oues, gallinæ, &c. non esse primò occupantis, etsi dominorum potestatem euaserint, quia adhuc censentur esse sub dominio illorum. 2. animalia quæ vsu mansuefieri solent, qualia sunt cerui, columbæ, &c. non posse capi, quãdiu ex libera vagatione redire solent, sed tantum quando amiserunt consuetudinẽ redeundi; quia tunc in naturalem libertatem se recepisse, proindeque sub nullius dominio esse censentur. 3. animalia fera & siluestria, quæ vsu non mansuefiunt vt lepores, perdices, &c. non posse capi, quamdiu sunt sub custodia alicuius, posse:

DE IVSTITIA. CAP. III. 41

autem, si illius potestatem euaserint, quia iam nullius sunt. 4. feras tamen quæ includuntur in locis magnæ vastitatis esse capientium, quia cum ob vastitatem loci, earum captura sit valde difficilis & incerta, naturali libertate potiri censentur. 5. feram ita percussam ab vno, ut moraliter illam esset capturus. illius esse, esto alter præueniendo eam ceperit: secus si non esset capturus. Et idem dicendum de fera extracta è laqueo alterius. 6. feram quam vnus persequitur, quæque cadit in laqueum alterius, esse primò occupantis; quia in pari iure, melior est conditio possidentis. 7. et si peccet qui in loco interdicto venatur, damnumque illarum teneatur resarcire: cum tamen non teneri ad restitutionem ferarum quas capit, si illæ in nullius erant dominio.

Quæres, quid dicendum sit de rerum inuentione. Respondeo 1. gemmas, ambaram & similia quæ in littore maris reperiuntur, in nullius esse dominio, proinde esse primò occupantis. 2. oppositum ex probabiliori sententia, dicendum esse de venis metallicis: illæ enim iure gentium, videntur in illius esse dominio, cuius est ager in quo generantur, quamquam iure ciuili deputatæ sint Principi.

vel Reipublicæ vbicunq̄ue reperiantur; adeoque non sint primò occupantis. 3. secus spectato iure naturali, & gentium, affirmandum de thesauro inuento, quia cum dominum non habeat, sit primò occupantis.

Spectato tamen iure ciuili, dicendum
 1. thesaurum in proprio fundo inuentum, esse totum inuentoris; quòd verum est, etsi ille sciret thesaurum in agro latere, antequam emeret. 2. inuentum fortuito in fundo alieno, esse ex æquo diuidendum inter inuentorem & dominum; at de industria, & inconsulto domino inuentum, totum esse domini, idque solum post sententiam, quia est lex pœnalis; ita tamen vt si dominium sit diuisum, vna medietas sit restituenda proprietario, & altera vsu fructuario. 3. inuentum ex consensu domini diuidendum esse, iuxta conuentionem factam, eaque deficiente totum esse inuentoris. 4. thesaurum inuentum in loco publico, qui nullius est, verbi causa, in via, in flumine, &c. ad solum inuentorem spectare: secus si locus publicus speciali domisij iure à Principe possideatur, vt sunt sylua, pascuum, &c. tunc enim dimidium fisco cedere debet. 5. thesaurum arte magica, aliaue prohibita inuentum, iure ciuili

DE IVSTITIA. CAP. III. 43

communi ad fiscum pertinere, quod intellige, post latam sententiam. Ita tamen ut si thesaurus sit repertus in loco proprio, vel in communi qui nullius est, totus per sententiam ad fiscum sit devolvendus; si verò in loco alieno, ea tantum medietas adiudicanda sit fisco, quæ aliàs fuisset inventoris: quia æquum non est ut dominus fundi priuetur sua medietate, propter crimen alterius, si illius non fuit particeps.

CONCLUSIO II. Legitimus modus comparandi alicuius rei, quæ alterius est, dominium est per voluntatem domini, illius dominium in alium transferentis.) Valde enim congruum est naturali æquitati, ut rata illius habeatur voluntas, qui rei suæ dominum in alium vult transferre, Ut autem ista clariora evadant.

Nota 1. Dominium non transferri per solum actum internum, cum contra possessio rei mobilis amittatur, sola voluntate possessoris, nolentis eam amplius possidere. Imò quando rei possessio relinquitur, dominium deperditur sola voluntate illud amittendi; tuncque res habetur pro derelicta, transitque in dominium primò occupantis. Et ratio est, quia facilius est, quòd res desinat esse, quàm quòd esse incipiat.

Nota 2. promissionem quæ describi solet, deliberata & spontanea fidei obligatio facta alteri de re aliqua & possibili, non obligare ante acceptationem, saltem vt plurimum. Nam præterquam quod ex dispositione iuris ciuilibus obligatio non oritur, nisi ex mutuo duorum consensu; sanè ex iure gentium, aut naturali promissio habet tacitam conditionem, si acceptetur. Quia promittens non videtur habere animum se obligandi nisi ex hypothesi quòd illius promissio alteri grata sit. Dixi saltem vt plurimum, quia promissiones factæ ciuitati, vel vniuersitati, vel Ecclesiæ, vel hospitali censentur obligare ante acceptationem.

Nota 3. promissionem acceptatam obligare sub mortali, si res promissa sit notabilis; quia tunc est obligatio ex iustitia, quæ ex se grauis est. Quod intellige, modo promisso seriò & animo promittendi, ac dandi ius ad rem facta sit: facta enim leuiter, aut tantùm intentione ostendendi firmum animi propositum, vel ex quadam urbanitate, non obligat sub mortali ad stādū promissis, nisi graue damnum inde oriatur: quia tunc est solum obligatio ex fidelitate, quæ nõ adeò grauis est. Porrò quamuis aliqui dicant, materiam promissionis esse grauem,

DE IVSTITIA. CAP. III. 45

quando sufficeret ad furtum mortale; oppositum tamen verius est, tum quia promissio longè minùs obligat, cum non det nisi ius ad rem, varijsque de causis possit reuocari; tum quia longè maior fit iniuria, surripere Petro decem, quàm viginti ex sola promissione ei debita dene-gare. Vnde etsi peccatum sit mortale, furari vnum aureum, non sequitur peccati etiam mortalis reum esse illum, qui postquam aureum promisit, non curat promissum exequi; sed requiritur maior summa iuxta prudentis arbitrium.

Nota 4. varios esse casus, in quibus promissio valida, & acceptata desinit obligare. 1. quando promissio redditur inutilis, illicita, vel impossibilis. 2. si status rerum ita mutetur, vt verisimile sit, promissorem noluisse comprehendere talem euentum: quia promissio non obligat vltra voluntatem promittentis. 3. si alter ex parte sua nolit implere promissum; non enim frangenti fidem tenemur seruare. 4. quando promissio facta est ob causam, quæ postea deprehenditur non subesse.

Nota 5. dubium non esse, quin iure gentium acquiratur dominium rei habitæ per contractum est autem difficultas, an transferatur dominium per con-

tractum iure naturali validum, & iure civili, vel canonico nullum. Respondeo cum distinctione: nam si ius humanum reddat contractum omnino irritum, quia sic obligationem, quæ naturaliter ex eo oriretur, impedit, cernum est per talem contractum dominium non transferri: si verò contractus ideò tantum iure humano dicitur nullus, quia non admittitur eo iure, tanquam legitimus, nec datur actio contra debitorem; hoc modo cum non impediatur obligatio naturalis, contractus valet, quantum ad translationem dominij in foro conscientia.

Vnde colligitur eum, qui per testamentum minus solemne hæres factus est, posse tuta conscientia possidere hæreditatem, donec per sententiam iudicis ea priuetur. Quia tamen probabile est, testamentum prædictum iure civili irritum esse, hinc poterit hæres ab intestato litem mouere, & hæreditatem retinere, si ei in foro externo adiudicetur.

CONCLUSIO III. Dispositione legis humanæ, dominium alicuius rei acquiritur sine consensu domini, per præscriptionem. Quod vt intelligas, Nota I. Præscriptionem hîc à nobis ex communi sententia, sumi, pro acquisitione dominij per continuationem possessionis,

DE IVTITIA. CAP. III 47

tempore à lege definito. Vbi per dominium intelligitur, non modo dominium proprietatis, sed etiam utilitatis: vtrumque enim præscribi potest. Et per rem, intelligitur tam mobilis, quàm immobilis. Vnde constat, præscriptionem hîc non distingui ab Vsucapione, etsi apud Iuristas, distinctio quædam inter illa constituatur: quatenus Vsucapionem sumunt, pro ante dicta acquisitione dominij, & præscriptionem, pro exceptione qua excluditur actio intentantis litem, aduersus vsucipientem.

Nota 2. eam vim esse præscriptionis, vt non tantùm in foro externo, sed etiam in foro conscientie dominium transferat in possessorem: idque siue is contra quem præscribitur, fuerit negligens, siue non. Vnde elapso tempore debito, possessor bonæ fidei non tenetur restituere rem quam vsucepit, etsi postea cognoscat cuiusnam esset; quia legitimè & validè illius dominium acquisiuit. Neque hoc nimis durum videri debet, iustè enim potuit Princeps ob bonum publicum statuere, vt post longam possessionem, bona vnus ad alium transeant; ne diu incerta maneant dominia, neue lites multiplicentur.

Nota 3. vt præscriptio valeat, re-

quiri 1. possessionem saltem civilem (nam merè naturalis seu corporalis non sufficit) eamque propriam, qua scilicet quis nomine suo possideat, non alieno: qua ratione tutor possidet res pupilli, quas proinde præscribere non potest. 2. bonam fidem, quæ tunc habet locum, quando quis ex prudenti æstimatione iudicat, rem quam possidet, esse suam. 3. titulum probabiliter præsumptum, seu qui etsi verus non sit, talis tamen existimetur ab eo, qui rem possidet; ut si equum emit à fure, quem existimabat verum esse illius dominum. Ista tamen conditio, etsi requiratur ordinariè ad præscriptionem, absolutè ad eam necessaria non est; cum interdum res aliqua legitimè possideatur, etsi nulla habeatur memoria tituli quo possidetur. 4. tempus legitimum, seu iure præscriptum, quodque interruptum non sit. Cæterùm ut istæ conditiones clariùs percipiantur.

Quæres 1. utrum ignorantia iuris aut facti sufficiat ad præscribendum. Respondeo 2. ignorantiam vincibilem, siue sit iuris, siue facti non sufficere, cum non faciat bonam fidem. 2. ignorantiam inuincibilem, si sit facti, sufficere propter

propter rationem oppositam; item si sit iuris dubij, quia in dubio possumus vtrâque sententiam sequi: non tamen si sit iuris clari, quia ius civile, & canonicum à quibus præscriptio suam vim habet, statuunt in vsucapione iuris ignorantiam non prodesse; saltem de iure claro intelligendum est. Vnde potes præscribere equum emptum à fure, quem putabas dominum, quia est ignorantia facti. Non autem si sciens esse furem, existimabas eum posse vendere rem alienam; quia est ignorantia iuris perspicui.

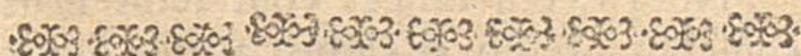
Quæres 2. quantum temporis requiratur ad præscriptionem. Respondeo 1. res priuatorum mobiles, possessione bona fidei, cum titulo, triennio præscribi; sine titulo, non nisi spatio triginta annorum, 2. res eorundem immobiles bona fide, cum titulo præscribi possessione longi temporis, nempe decem annorum, inter præsentem; & viginti inter absentes; sine titulo autem requiri longissimum tempus, seu triginta annos, tam inter præsentem, quàm inter absentes, 3. res mobiles contra Ecclesiam etiam Romanam, præscribi triennio, vt de priuatis dictum est. Immobiles verò, contra Romanam præscribi spatio centum annorum; contra alias quadraginta, ex iure communi.

de Iust.

C

Verum plura hac de re apud iuristas videri possunt, quorum etiam est exactius declarare, quænam res in speciali præscribi, aut non præscribi possint.

Nota 4. subesse aliquod remedium, quo potest quis iudicis autoritate rem suam, etiam peracto tempore ad præscriptionem sufficienti, recuperare. Hoc autem solet vocari, Restitutio in integrum, quæ Minoribus, & Ecclesijs, aliisque piis locis conceditur per quatuor annos, post expletum tempus præscriptionis. Maioribus verò ætate, id est, qui vigesimū quintum ætatis annum expleuerunt, idem tempus conceditur, modo probent, sine sua negligentia præscriptionem fuisse peractam.

CAPVT IV.

*De contractibus quibus dominium
acquiritur.*

SECTIO I.

Quid sit.

CONCLUSIO I.

Contractus hic à nobis sumitur, pro
Conuentione mutua, seu pacto ex
quo, vel ex vtraque, vel saltem ex altera
parte oritur obligatio.) Quanquam alij
strictius sumant contractum pro pacto,
ex quo vtrinque nascitur obligatio. Vnde
iuxta priorem modum, donatio quæ in-
cipit à promissione, dicitur contractus;
quia promissio acceptata inducit obliga-
tionem ex parte donantis, Non est autem
contractus iuxta posteriorem, quia non
infert obligationem ex parte donatarij.
Cæterùm obligatio orta ex contractu,
non tantùm est naturalis, sed etiam ciui-
lis: quæ scilicet iure humano inducitur,
& fouetur concessa actione aduersus eum
qui obligatus est.

Nota 1. etsi omnes contractus fiant consensu interno, & verbis; aliisue signis externis, quosdam tamen speciatim dicere, alios consensu, alios verbis, alios tandem scriptura perfici. Re perficiuntur, qui rei traditionem exigunt, vt depositum, mutuum, &c. Consensu, qui certam verborum formam non exigunt, sed quibuscunque signis consensum exprimentibus perficiuntur, vt emptio, & venditio, locatio, &c. Verbis, qui certam verborum formulam postulant, vt stipulationes, quæ interrogatione vnus, & alterius responsione perficiuntur, hoc modo. Promittis mihi centum? Promitto. Dabis mihi equum? Dabo, &c. Scriptura denique ij, qui sine scriptura nullius sunt valoris, vt Emphyteusis.

Nota 2. varias communiter assignari diuisiones contractus. Nam. 1. diuiditur in nominatum, & innominatum. Nominatus est, qui habet nomen speciale, per quod ab aliis distinguitur, vt emptio, mutuum, alique contractus vulgares. Innominatus verò qui non habet nomen speciale, sed tantum generale nomen contractus; cuius sunt quatuor species, Do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias. Nec dicas in emptione & venditione, verbi causa, habere locum

DE IVSTITIA. CAP. IV. 53

do vt des, ibi enim datur pretium pro merce: at in contractu innominato datur vna res pro alia, cuius non est pretium, aut merces. 2. diuiditur contractus in contractum bonæ fidei, & stricti iuris, quorum prior dicitur bonæ fidei, non in sensu circa finem capitis præcedentis usurpato, sed quatenus significat æquitatem quandam, & benigniorem interpretationem quam Iudex sequi potest. Posterior verò stricti iuris, quia Iudex tenetur stare verbis, & dispositioni contractuentium. 3. diuiditur in contractum lucratium, seu gratuitum, & in onerosum, seu non gratuitum. Gratuitus dicitur, in quo non interuenit pretium, & merces, sed mera gratia & liberalitas. Onerosus verò, in quo vicissim onus imponitur, & fit quædam recompensatio. Prioris generis sunt donatio, mutuum, depositum, &c. Posterioris emptio, venditio, locatio. &c.

CONCLUSIO II. Vt valeat contractus, quædam conditiones sunt necessariæ ex parte consensus,) Requiritur nempe vt consensus sit liber, & procedens ex intentione se obligandi, ad leges contractus initi, signoque aliquo externo declaretur. Verùm cum circa istas conditiones, vt sunt propositæ, non possit

esse difficultas, superest inquirendam. r.
An consensus metu extortus, sufficiat ad
valorem contractus.

Cui dubitationi Respondeo. 1. stando
in iure aliter nullum contractum irritum
esse, ideò præcisè quòd per metum factus
fit: quia id non impedit, quin simpliciter
fit voluntarius. 2. cōtractus merè ciuiles,
initos per metum iniuste non incussum
ab altero contrahente, valere, donec per
sententiam irritentur; quia iure natu-
ræ sunt validi, nec per leges ipso facto
irritantur. 3. in foro externo solere res-
cindi per sententiam Iudicis, contractus
initos ex metu cadente in constantem vi-
rum; si iniuste ab extrinseco incussus fit:
non autem si metus sit iustus, aut leuis. 4.
qui per contractum, iniusto, quanquam
leui metu initum, aliquid acquisiuit, te-
neri ad restitutionem in foro conscien-
tiæ: quia quod ita acquiritur, per iniuriã
acquiritur, adeoque iuste retineri non
potest. Quod tamen intellige, modo
contrahens fuerit alteri causa metus, nam
si metus aliunde incussus fit, non est obli-
gatio restituendi, cum ipse iniuriam non
intulerit. intellige etiam, modo metus
fit causa præcipua, aut conditio sine qua
contractus non fuisset initus.

Quæres 2. quid dicendum sit de con-

DE IVSTITIA. CAP. IV. 55
tractu ex errore seu dolo inito. Respon-
deo 1. errorem circa substantiam, face-
re contractum ipso iure naturæ irritum;
vt si vitrum pro gemma datur. Quia
tunc consensus substantialis deest: non
enim emptor intendit emere vitrum, sed
gemma. 2. Errorem circa rei acciden-
tia, si tantum sit comitans, non irritare
contractum. Quia per eiusmodi erro-
rem consensus substantialis non tollitur,
vt cum emis equum Germanicum, putans
esse Hispanicum, empturus licet non tan-
ti, etsi Germanicum esse scires. 3. in foro
conscientiæ, contractum rescindi posse
ex parte decepti, quando dolus alterius
contrahentis dat causam contractui; etsi
error non sit, nisi circa rei qualitatem, quia
sic res per iniuriam ei extorquetur. De-
ceptor tamen tenetur contractum imple-
re, si deceptus velit; quia fraus & dolus
nemini patrocinari debet. Dico alterius
contrahentis, nam si dolus aliunde ve-
niat, contractus valet: modo con-
trahens non habeat intentionem condi-
tionatam non contrahendi, nisi res de
qua agitur tali qualitate affecta sit.

Quæres 3. quid dicendum sit de valo-
re contractus aliàs irriti, cui iuramentum
adhibetur. Respondeo 1. contractum
qui iure positiuo, ob bonum commune

irritus est, non firmari iuramento, ut si clericus cum iuramento renuntiet privilegio fori: tale siquidem iuramentum, cum sit de re mala, fiatque in præiudicium boni communis, obligare nequit 2. contractum iure positivo, propter, utilitatem privatam debitoris, & in fauorem illius irritum, firmari iuramento. Hoc communiter admittitur, tum in contractu quo vxor consentit in alienationem fundi dotalis, tum in eo qui fit à minore sine auctoritate curatoris, vel licentia Iudicis; tales contractus alioqui irriti, firmitatem accipiunt, si adhibeatur iuramentum de futuro, verbi causa, si vxor dorem alienans iuret, se contractum non reuocaturam, vel quid simile. Et ratio discriminis inter huac, & præcedentem easam est; quia etsi per pactum priuatum, non possit quis derogare iuri publico, potest tamen priuato. 3. non firmari eiusmodi contractum, si præsertim in odium creditoris, seu ob peccatum illius à lege reprobetur; quia si tunc contractus firmaretur, creditor acquireret ius ad actionem sibi illicitam, quod dici non potest. Sicque contractus de soluendis vsuris non firmatur iuramento, adeoque etsi ob reuerentiam erga Deum, ratione iuramenti soluendæ sint, non

tamen ex vi ipsius contractus, quia nullus est. Vnde si iurans petat relaxationem iuramenti, non tenebitur soluere: aut si soluit, poterit summam solutam repetere, cum vsurarius nullum ius in eam acquisierit; & ipse iurauerit quidem se soluturum, non tamen vt suppono, se post solutionem non repetiturum. 4. quando per iuramentum contractus firmatur, eius obligationem transmitti ad hæredes, perinde ac si contractus ex se, seu sine iuramento esset validus; quia talis obligatio est realis. Quando autem contractus iuratus inualidus manet, eius obligationem ad hæredes non transmitti, quia illa obligatio, cum non sit annexa contractui ratione sui, sed tantum ratione iuramenti, est personalis, adeoque ad hæredes non deuoluitur. Verum hæc sufficient de contractus in genere. Superest vt de præcipuis eorum speciebus deinceps in particulari agamus.

SECTIO II.

De emptione & venditione.

CONCLUSIO I.

INter contractus onerosos emptio, & venditio numerari solet.) De hac materia tractat. S. Thomas 2.2. quæst. 77. per quatuor articulos, quorum 1. inquit, an licitè possit quis rem vendere, plus quàm valeat. Respondet autem 1. fraudem adhibere ad hoc, vt aliquid plus iusto pretio vendatur, omninò peccatum esse, inquantum aliquis decipit proximū, in damnum ipsius. 2. carius vendere, vel vilius emere rem, quàm valeat, esse secundum se iniustum & illicitum. 3. interdum tamen per accidens licitam esse, vendere rem carius quàm secundum se valeat, nempe quando venditor ex illius venditione damnum aliquot incurrit. 4. si aliquis multum iuuatur ex re alterius quam accepit, ille verò qui vendit non damnificatur, carendo re illa, eum non debere eam superuendere; quia vtilitas quæ alteri accrescit, non est ex venditio-

ne, sed ex conditione eumentis. Nullus autem debet vendere alteri, quod non est suum, licet possit ei vendere damnum quod patitur. 5. etsi in foro externo, fraudantes infra dimidium iusti pretij, ad nullam restitutionem cogantur; secus tamen contingere in foro conscientiae, cum nemo retinere possit, quod iniuste acquisitum est. 6. iustum pretium rerum non esse punctualiter determinatum, sed magis in quadam aestimatione consistere; ita ut modica additio, vel imminutio non videatur tollere aequalitatem iustitiae.

Articulo 2. quærit, utrum venditio reddatur illicita, propter defectum rei venditæ. Ad quod multipliter respondet. 1. fraudem committi in venditione, si venditor in re quam vendit, cognoscat defectum, vel secundum speciem rei, ut si aurichalcum vendat pro auro; vel secundum quantitatem, ut si scienter utatur deficienti mensura; vel secundum qualitatem, ut si animal infirmum vendat, quasi sanum. 2. quando fraus scienter in his committitur, vendentem non solum peccare, sed etiam teneri ad restitutionem. 3. si verò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita reperitur, eum quidem non peccare, teneri tamen cum ad eius notitiam venerit,

damnum recompensare emptori. 4. quod dictum est de venditore, debere etiam intelligi ex parte emptoris; eum scilicet teneri ad restitutionem, quando scienter emit rem, quam venditor putat esse minus pretiosam, ut si vendat ipsi aurum pro aurichalco. 5. mensuras rerum venalium in diuersis locis esse diuersas, propter diuersitatem copiae, & inopiae rerum. Nec licitum esse eas praeterire, quando publica auctoritate, vel consuetudine institutae sunt. 6. Pretium rerum venalium non considerari secundum gradum naturae, cum quandoque pluris vendatur vnus equus, quam vnus seruus; sed secundum quod res in usum hominum venit.

Articulo 3. quaerit, vtrum venditor teneatur dicere vitium rei venditae. Et respondet 1. venditorem teneri dicere vitium occultum rei venditae, quando emptor ex tali vitio damnum, vel periculum incurrere potest; quod tunc fit quando res tanti venditur, ac si vitio illo occulto careret; aut si propter huiusmodi vitium, vsus rei reddatur impeditus vel noxius, ut si vendat equum claudicantem, pro veloci. 2. eum tamen non teneri dicere vitium manifestum rei venditae, si propter illud

DE IUSTITIA. CAP. IV. 61

subtrahat quantum oportet de pretio; quia forte ratione eiusmodi defectus, vellet emptor plus subtrahi de pretio, quam esset subtrahendum. Unde indemnitati suæ consulere potest, vitium rei reticendo.

Artc. 4. quærit, vtrum liceat negotiando, aliquid carius vendere, quam emere. Ad hoc autem respondet 1. omnibus licitum esse negotiari, propter res necessarias vitæ consequendas, Turpe verò esse negotiari propter lucrum, nisi aliquis finis necessarius, vel honestus intendatur; vt dum quis lucrû moderatum, quod negotiando quærit ordinat ad domus suæ sustentationem, vel ad subueniendum indigentibus. 2. non omnem qui carius vendit aliquid, quam emerit, negotiari, sed eum tantum qui ad hoc emit, vt carius vendat: si enim emit rem, non vt vendat, sed vt teneat, & postmodum propter aliquam causam eam vendere velit, non est negotiatio, quamuis carius vendat. 3. posse aliquem carius rem vendere, quam emerit, vel quia in aliquo eam melioravit; vel quia pretium rei est mutatum, secundam diuersitatem loci, aut temporis; vel propter periculum cui se exponit, transferendo rem de loco ad locum. Verùm vt doctrina horum arti-

culorum, quæ magni est momenti, illustrior euadat, duæ resolutiones statuendæ sunt. Sit ergo.

CONCLUSIO II. In contractu emptionis, & venditionis iniustitia committi potest, ex parte pretij.) Hoc melius explicari non potest, quàm respondendo ad tres difficultates, quæ sese hic offerunt. Quæritur enim, quid sit emptio, quid venditio. Respondeo iuxta Legisperitos, emptionem esse rei pro pretio contractionem, venditionem verò esse distractionem rei pro pretio. Et iuxta quosdam Theologos, emptionem esse contractum quo datur pretium pro merce. Venditionem autem, contractum quo datur merx pro pretio. Vbi nomine mercis intelligunt, quamlibet rem vendibilem, per pretium autem intelligunt pecuniam secundum suum valorem spectatam; quanquam hæc secundum suam materiam, variosque vsus quos habere potest, etiam sub merce comprehendi possit. Verum quia alij putant,posito mutuo consensu exterius expresso, contractum emptionis, & venditionis esse perfectum quoad substantiam, ij malunt definire contractum emptionis & venditionis, per obligationem tradendi pretium pro merce, & mercem pro pretio, quàm

DE IUSTITIA. CAP. IV. 63
per traditionem ipsam.

Quæres 2. quid dicendum sit de iustitia, vel iniustitia contractus emptionis & venditionis, ex parte pretij Respondeo 1. hunc contractum esse iustum, quando pretium est æquale rei venditæ, iniustum verò quando non est æqualitas inter pretium, & rem quæ venditur. Quod duobus modis fieri potest, nempe vel ita ut pretium excedat valorem rei, vel ita ut ab illo excedatur.

Respondeo 2. ad iudicandum de valore rei, non tantum considerandam esse perfectionem entitativam & substantialem, sed etiam & maximè usum & necessitatem moralem rei quæ venditur. Item copiam vel inopiam illius, multitudinem & paucitatem ementium aut vendentium, laborem in re procuranda susceptum. idque necessariò, & non casu aut per accidens. Ex his enim aliisque id genus augeri, vel minui mercium valorem dubitari non potest. Quare pretium quod iis omnibus spectatis, à Principe taxatur. omnino iustum est, consistitque in indivisibili; ita ut nequeat augeri, vel minui. Et communiter vocatur pretium legitimum. Quia tamen ut plurimum determinatio pretij rerum venalium, per legem publicam fieri non potest, constitutio

pretij cuiuslibet rei, communi prudentum iudicio relinquitur. Tale autem pretium vocatur arbitrium, habetque quandam latitudinem, cum vulgò diuidatur in summum seu rigidum; medium, seu moderatum, vel mediocre; & infimum, seu pium, vel minimum. Quò fit, vt possit mercator, sine iniustitia, eadem merces vni viliùs vendere, & alteri cariùs, intra latitudinem pretij; non autem si pretium sit legitimum, seu publica lege constitutum; quia hoc consistit in indiuisibili, vt dictum est.

Quæres 3. an interdum res possit licitè pluris vendi, aut minoris emi, quàm valeat. Respondeo 1. semper illicitum esse, ex vi contractus emptionis & venditionis, rem vendere pluris aut emere minoris quam valet: hoc enim est contra æqualitatem iustitiæ quæ postulat, vt venditor non grauetur, accipiendo minus quam dat; nec emptor, dando plus quàm accipit. Confitmatur ratione S. Thomæ 2.2. quæst. 77. art. 1. quia emptio & venditio videtur esse introducta, pro communi ciuium vtilitate, dum scilicet vnus indiget re alterius, & econuerso: quod autem pro communi vtilitate inductum est, non debet esse magis in grauamen vnus, quàm alterius. Et ideo

DE IUSTITIA. CAP. IV. 65
debet secundum æqualitatem rei, con-
tractus inter eos institui.

Respondeo 2. etsi ex eo capite, nun-
quam liceat plus petere, aut dare minus,
quàm res valeat; posse tamen id fieri li-
citur, ex quibusdam aliis titulis, qui
per accidens cum ipso contractu vendi-
tionis coniunguntur. Primus titulus est,
donatio, quæ tamen rarò præsumenda
est, maximè inter extraneos. Secundus,
damnum emergens: potest enim quis legi-
timè petere compensationè damni, quod
ratione emptionis aut venditionis subit,
vt docet S. Thomas loco citato. Ter-
tius, lucrum cessans, alioqui certò aut
probabiliter euenturum; quia cum hoc sit
pretio æstimabile, potest illius compen-
satio fieri, deductis expensis, ac iuxta ma-
iorem, aut minorem probabilitatem lu-
cri. Alter tamen contrahentium moneri
debet, tam de hoc, quàm de præcedenti
incommodo, in gratiam illius suscepto;
quia fortè nollet illud redimere. Hinc
autem collige, non licere, titulo lucri
cessantis rem nunc carius vendere, quia
futuro tempore plus est valitura; nisi
alioqui in illud tempus fuisset seruanda.
Et similiter in contractu mutui non li-
cet, hoc titulo aliquid accipere supra
sortem, ex pecunia quæ negotiationi ex-

ponenda non erat, quia tunc nullum est
lucrum cessans.

Quartus, aliquod grauamen pretio æsti-
mabile, in gratiam alterius contrahentis
susceptum, vt si creditò vendens exponat
se probabili periculo amittendi pretium,
aut partem illius, vel illud non recupe-
randi, nisi cum expensis & molestiis; tale
siquidem periculum est pretio æstimabi-
le, adeoque ratione illius, aliquid am-
plius quam res tunc valeat, exigere licet.
Sicut etiam licet rem aliquam, anticipa-
ta pecunia minoris emere, quàm valitura
sit traditionis tempore, tum propter dam-
num emergens, aut lucrum cessans, tum
propter periculum rei non recuperandæ.
Vnde communiter excusantur, qui lanas
anticipata solutione, minori pretio
emunt. Non tamen præcisè propter anti-
cipationem, vel dilationem solutionis,
licet iustum rei pretium minuere, vel
augere; sed vt hoc licitè fiat aliquis
alius titulus ex prædictis, ad inæqualita-
tem illam concurrere debet.

Ex his autem collige, monopolia ex-
ercentes grauius peccare, tum quando
inter se conueniunt, de re vendenda supra
pretium rigorosum; tum quando om-
nes merces alicuius generis emunt, vt in
tempus caritatis, animo pretium augendi,

DE IUSTITIA. CAP. IV. 67
eas seruent; rum quando impediunt, ne
merces aliunde aduehantur, vt ipsi suas
maiori pretio vendant.

CONCLUSIO III. Potest etiam
iniustitia committi in emptione & ven-
ditiōe, ratione rei venditæ.) Duo sunt
modi huius iniustitiæ. 1. si vendatur res
quæ vendi non potest, vt res spiritualis.
2. si res venditur vt sana & integra, cūta-
men occultū aliquod habeat vitiū ratio-
ne cuius redditur notabiliter minūsvtilis
ad id, pro quo emitur. Quare debet ven-
ditor eiusmodi defectus notabiles mani-
festare emptori, eos scire cupientis; alio-
qui tenetur ex iustitia restituere pretiū,
damnumque ex venditiōe sequutum re-
sarcire; quia tunc adest dolus dans cau-
sam contractui. Vnde etiam in foro ex-
terno datur emptori actio redhibitoria,
ad rehabendam pretium restituendo
mercem.

Verūm Nota 1. contractum valere, si
ex hypothesi quod defectus mercis fuisset
reuelatus; emptor nihilominus emis-
set, quanquam minori pretio; & vendi o-
rem tunc teneri duntaxat ad restitutio-
nem excessus pretij; dari tamen contra
illum in foro externo actionem, quæ in
Iure vocatur, Quanto minoris, etiam
quamuis mercis defectus ipsi ignotus es-
set.

Nota 2. quando emptor ita suo iudicio fedit, ut nihil interrogans de vitio rei, unam ex multis eligat, venditorem non peccare contra iustitiam vitium rei occultum etiam notabile non detegendo; modo iustum pretium exigat, & dolo vitium non contegat, nec rem vitio affectam inter integras ponat, ne ab emptoribus discerni possit: sic enim venditor nullam facit ei iniuriam, siue in contractu, siue in modo eum alliciendi ad contrahendam. Et si quæ deceptio hinc contingit, debet emptor eam sibi imputare. Tenetur tamen venditor ex charitate, emptori defectum indicare, saltem post contractum. Imò ex iustitia, si emptor aliquod inde damnum sit incursum; nisi ille præterea proprio periculo rem emiserit.

Nota 3. venditorem non teneri manifestare vitium occultum, quando propter illud res non redditur notabiliter minus utilis ad id, pro quo emitur; etiam si præsumat fore, ut emptor non emeret si vitium agnosceret. Quia tunc emptor censetur irrationabiliter iuitus, cum nulla, aut parua ei fiat iniuria. Et alioqui valde durum est, obligare mercatores ad detegenda omnia vitia mercium quas vendunt; quia sic valde decresceret earum

DE IUSTITIA. CAP. IV. 69

pretium, & commercium paulatim tolleretur. Si tamen empra non est, nisi sub conditione quòd vitio careat, contractus nullius est valoris, defectu conditionis: sicut etiam est irritus, quando venditor interrogatus de occultis rei vitijs, etiam minoris momenti, ea non declaravit.

Nota 4. quando vitium est apertum, venditorem non teneri per se loquendo, illud manifestare; cum emptor explorare debeat, an res quam emisit sit sana & integra, adeòque si decipiatur, sibi imputare debeat: ad hoc tamen teneri saltem ex charitate, quando videt ab emptore ignorari vitium rei vt plerumque accidit. Quanquam in tali casu, non datur actio in foro externo contra venditorem, nisi ultra dimidium iusti pretij emptorem defraudaverit.

Nota 5. cōtractum valere, quando venditor ignorat vitium rei, eum tamen comperto postea vitio, non posse ab emptore accipere supra iustum pretium rei vitio affectæ; sed non obligari ad compensationem damnorum, quæ sine ipsius culpa ex re vendita orta sunt, cum non sit eorum causa.

Nota 6. venditorem, in vtroque foro teneri, de vitio occulto ipsi noto, etsi in contractu generatim dicat, se nolle tene-

ri de vitiis occultis rei, si quæ in ea sint. Unde in foro externo datur actio, contra venditorem agri affecti seruitute sibi nota, quamuis dixerit se nolle teneri de seruitute, si quam ager habet. Si autem venditor ignorabat vitium, & pretium fuit æquale, spectato periculo quod emptor in se suscepit, aliisque circumstantiis, ad nihil tenetur, etsi postea vitium deprehendat.

Ex dictis collige, quid dicendum sit ad quæstionem illam, quam nonnulli proponunt; an emptor qui vult restituere re, propter occultum notabile vitium in ea deprehensum, teneatur restituere illius fructus, quos à tempore contractus percepit. Respondeo affirmatiuè, quia cum in eo casu contractus fuerit nullus, dominium rei venditæ mansit penes venditorem, qui proinde illius fructus habere debet, deductis tamen expensis, quia res domino fructificat. Verum tenetur venditor vice versa, non modo restituere pretium emptori, sed etiam resarcire damna, si quæ ex rei vitiosæ venditione orta sunt.

SECTIO II.

De Mutuo

CONCLUSIO VNICA.

Iustitia quæ in contractu mutui reperitur, tollitur per usuram.) Ut hoc intelligatur, quæritur 1. quid sit mutuum. Respondeo, mutuum esse, contractum quo quis tradit alteri rem suam ad usum, ut statim fiat accipientis, & restituat postea tantundem eiusdem rationis & qualitatis, seu eiusdem speciei & bonitatis.

Vbi nota 1. materiam mutui esse ut plurimum, rem usu consumptibilem, quæque consistit in numero, ut pecunia; in pondere, ut autum, argentum, &c. 2. & in mensura, ut vinum, oleum: &c. eam distingui à materia commodati, quia huius traditur usus, non dominium; materia verò mutui quia usu ipso consumitur, seu alienatur, traditur quoad utrumque: adeò ut mutuarius non teneatur reddere eandem rem numero, sed specie. 3. iustitiam huius contractus in eo consistere, ut mutuans non plus accipiat à mutuuario

quàm ei dedit: hoc enim exigit iustitiæ æqualitas. 4. hinc sequi, contractum mutui ex se alioqui honestum & licitum ut patet ex Scrip. Matth. 25. & Lucæ 6. vitari per usuram, quâ aliquid accipitur à mutuario, ultra sortem.

Quæritur 2. an, & qua ratione usura sit illicita. Respondeo 1. usuram etsi interdum sumatur pro lucro usurario. hic summi pro ipso contractu, ex quo tale lucrum provenit; adeoque nihil aliud esse quàm contractum quo aliquid exigitur ultra sortem, tanquam ex iustitia debitum, ex vi mutui, seu propter usum rei mutuatae, in dominium ipsius mutuatarij iam translatae.

Respondeo 2. usuram sic spectatam, non modo in scriptura, & iure canonico esse prohibitam, sed etiam esse ex se & intrinsecè malam, & contra ius naturale; ut docent omnes Theologi, cum sancto Thoma 2. 2. quæst. 78. art. 1. & facile ostenditur, tum quia contra rectam rationem est, in contractu oneroso plus ab alio accipere, quàm ei tribuas, ut satis patet, facileque ab omnibus admittitur in aliis contractibus: tum quia iniustum est petere aliquid pro usu rei non suæ, sed in alterius dominium translatae, ac aliunde ad æqualitatem compensatae, vel com-

penſandæ. Res autem mutuo tradita non est mutuâtis, sed mutuatarij; dicitur enim mutuuum, quia per illud aliquid fit de meo tuum, quod ipsum patet, quia mutuo dans pecuniam alicui, dat illi plenissimam potestatem ea pro arbitrio vendendi, omnino indepenter à voluntate mutuantis. Quare sicut iniquum est, vendito pane pro iusto pretio, aliquid insuper exigere pro usu illius, ita mutuo dans pecuniam, quæ æquali summa cõpensanda est, non potest sine iniustitia aliquid exigere pro usu illius pecuniæ.

Quæritur 3. etsi non possit licitè auctarium sumi ratione mutui, possit tamè sumi in mutuo. Respondeo posse, omnium consensu, idque non modo donatione gratuita, sed etiam plerisque aliis titulis, quorum primus est, damnum emergens ex mutuo: hoc enim non est vsuna pecuniæ vendere, sed damnum vitare, vt ait S. Thomas art. 2. ad 1. Quod licitum esse ex eo manifestum est, quia nemo tenetur cum suo damno, beneficium alteri præstare.

Secundus; lucrum cessans ex mutuo, quod habet locum, quando aliquis ratione mutui impeditur ne aliquid lucretur. Hoc autem titulo aliquid iuste accipi ultra sortem, probatur, quia lucrum de Iust.

D

cessans non est minus æstimabile pecunia, quàm damnum emergens; quare utrumque in pactum deduci potest. Quod intellige, modo sit spes proxima & probabilis lucri, qualis non habetur, nisi ex pecunia negotiationi destinata.

Tertius titulus est, onus mutuandi, quia se obligare ad mutuandum, quoties aliquis indiguerit, est quid pretio æstimabile: sicut etiam est labor, in numeranda magna quantitate pecuniæ mutuatæ susceptus. Quo titulo excusari solet negotiatio illa vulgaris, Quæ Mons Pietatis appellatur, in qua pecunia, vel alia res mutuabilis exposita est ad mutuandum egentibus: ibi enim mutuatarij accipiunt mutuum ea lege, ut soluant aliquid pro expensis: quæ ad conseruationem Montis fieri debent, nimirum pro sustentatione ministrorum conductione domus, &c.

Quartus est periculum sortis, & molestia in ea recuperanda. Hoc enim est pretio æstimabile, adeoque pro eo aliquid licitè peti & sumi potest. Confirmatur, nam mutuator potest exigere, ut mutuatarius illius indemnitati caueat, dato fide iussore. si ergo remittat fide iussorem, velitque in se suscipere periculum sortis, potest aliquid pro tali onere acci-

DE IUSTITIA. CAP. IV. 75

pere; sicut & fideiussor, si daretur, licitè acciperet. Oportet tamen vt probabile aliquod periculum amittendæ fortis hic interueniat, adeoque vt mutuatarius non sit persona securâ, vt authores loquuntur.

Quintus titulus, accipiendi aliquid licitè ultra sortem est, pœna conuentionalis, quæ habet locum, quando mutuans in pactum cum mutuatario, vt si statuto tempore summâ mutuatam non soluerit, teneatur aliquid soluere supra sortem, in pœnam suæ moræ. Ratio est, quia cum ille qui est in mora, peccet contra iustitiam, retinendo alienum inuito domino, meritò aliqua pœna dignus est, quæ propterea ex conuentione partium imponi potest. Cauendum tamen est, ne pœna illa apponatur ad palliandam usuram, seu ex intentione aliquid exigendi ratione mutui. Neue pœna illa exigatur, quando mutuatarius non est in mora culpabiliter.

Hinc autem collige, in contractu mutui, licitum esse pactum legis commissoriæ in pignoribus, quando ponitur in pœnam; quia etsi non liceat aliquid accipere supra sortem, ratione mutui, licet tamen in contractu mutui pœnam apponere, quæ soluenda sit à mutuatario, si

tempore constituto non soluerit. Quare potest mutuans accipere pignus pro mutuo, ea lege ut pignus fiat mutuantis, vel pro vendito habeatur, nisi mutuatarius termino præfixo summam restituat. Et ita in Montibus Pietatis fieri solet. Ex quo intelligis pactum illud, ideo dici legis commissoriae, quia si debitor non soluat tempore statuto, incidit in commissum, id est, amittit ius in rem suam, ob culpam commissam.

Queritur 4. quid dicendum sit de pacto dandi aliquid, à pecunia distinctum, ratione mutui. Respondeo generatim omnia pacta, quibus imponuntur onera pretio æstimabilia, tanquam usuraria reprobari: quia sic accipitur lucrum ex mutuo, quod planè illicitum est. Unde non licet tibi mutuum dare Petro, cum pacto ut conducat domum tuam, ut in officina tua emat, ut teneatur tibi præstare munus à lingua, ab obsequio, à manu; ut cum tali scemina matrimonium ineat, ut tibi remittat iniuriam, pro qua iustam vindictam, vel satisfactionem exigere potest, &c. Ista enim & similia sunt pretio æstimabilia, adeoque non potest mutuatarius titulo mutui, ad ea ex iustitia obligari.

Queritur 5. an pactum restituendi

rotidem nummos, siue maioris, siue minoris sint valoris, sit usurarium. Respondeo cum distinctione: nam si æquè dubium est, tempore restitutionis nummos plus, aut minus valituros, pactum non est usurariū; quia cum sit æquale periculum, & commodum, par est utriusque conditio. Si verò probabilius est, monetam plus valituram, & mutuator eam alioqui seruaturus erat, usque ad tempus restitutionis, tunc etiam pactum est licitum, ratione lucri cessantis. Secus si non erat seruaturus, quia iam aliquid acciperet ratione mutui, supra sortem.

Quod si vice versa probabilius est, pecuniam minus valituram, & ille statim eam distracturus erat, nisi mutuo dedisset, contractus licitus est, quia mutuator potest se indemnem seruare. Sed quid, si seruaturus erat? Quidam dicunt eum tunc non posse exigere eundem valorem. Alij verò oppositum affirmant, quia cum mutuator mutet propositum pecuniam seruandi, velitque eam nunc alienare per mutuum, nulla ratio est, cur non possit illam æstimare, secundum præsentem valorem. Porro quomodo usurarij teneantur ad restitutionem, ex infra dicendis intelligetur.

SECTIO IV.

De Contractu census & cambij.

SECTIO I.

Contractus census licitus est, per se loquendo, & seruatis seruandis.) *Ut hoc intelligas. Nota 1. per censum hinc intelligi, ius percipiendi certam pensionem, ex re alterius frugifera, eumque qui tale ius habet dici Censualistam, seu Censitorem: Censuarium verò illum, qui obligatus est ad soluendam eiusmodi pensionem.*

Nota 2. varias tradi diuisiones census. Primò diuiditur in reseruatium, quo fundi dominium transfertur, reseruata pensione; & consignatium, quo retento rei dominio, pensio assignatur. Secundò consignatiuus diuiditur in personalem, realem, & mixtum: quorum primus fundatur in persona, illiusque industria, secundus in re aliqua fructifera; & tertius in re, & persona. Tertiò census diuiditur in fructuarium, quo fructus; & pecuniarium, quo pecunia percipitur. Quartò in

temporalem, & perpetuum. Quintò in redimibilem, idque vel ex vtraque, vel ex altera tantum parte, & irredimibilem. Sextò in vitalitium quo pensio ad vitam constituitur, & non vitalitiũ, quo ad certum tẽpus, verbi causa. 10. aut 15. annorũ.

His prænotatis, quòd contractus censualis licitus sit, patet; quia per illum emitur res pretio æstimabilis, nempe ius percipiendi pensionem ex re fructifera idque à domino rei; quia sicut gratis dare potest ius percipiendi fructum ex ea; ita & pro iusto pretio tale ius vendere. Ut tamen contractus iste licitè fiat, obseruandæ sunt nonnullæ conditiones, de quibus postea.

Dices, vt contractus emptionis & venditionis iustus sit, pretium debet esse æquale rei venditæ, ex supradictis; at hoc non seruatur in emptione censuum, cum plerumque contingat, pretium non esse æquale pensionibus soluendis. Respondeo; hinc nihil concludi: quia emens censum, non emit pensiones, cum hæ incertæ sint, & variis periculis expositæ; sed ius ipsum percipiendi pensiones illas, quod statim in illum transit, & inter bona immobilia numeratur. Quare satis est, ad æquitatem emptionis censuum, ex parte pretij, quòd tantum detur, quanti æstimatur ius præ-

dictum. Neque opus est, quòd pretium datum sit æquale ipsis pensionibus percipiendis, cum satis constet agrum, verbi causa, iusto pretio emi, etsi fructus quì ex eo sperantur, tale pretium longè superent. Et ratio est, quia in morali æstimatione, plures pensiones secundum se spectatæ, vt tantam summam conficiunt, pluris valent quàm ius, futuris temporibus percipiendi eiusmodi pensiones, variis periculis expositas. Vnde si ita constitueretur census, vt nullum esset morale periculum solutionis, tunc vt iusta esset illius emptio, deberet pretium æquare totam summam pensionum percipiendarum.

Quæres I. quænam conditiones requirantur, ad iustitiam huius contractus. Respondeo iure nature requiri I. Vt census constituatur in re fructifera, ex qua suo tempore pensio solui possit. 2. Vt census ematur iusto pretio, quale censetur quod vel legis præscripto, vel recepta consuetudine, vel virorum prudentum iudicio taxatum est. 3. Vt si res censui subdita pereat, censualistæ quoad ius percipiendi fructus pereat, quia res quælibet domino suo perit. Excipe, nisi culpa censuarij pereat, & nisi per alium contractum specialem, rei censualis asse-

DE IUSTITIA. CAP. IV. 81
curationi prouisum sit. 4. Ut non possit
censuarius rem censualem vendere, vel
alio quouis modo in alium transferre, si-
ne consensu censualistæ. Saltem quando
periculum est, ne pensio imposita diffici-
lius à nouo rei domino obtineatur.

Præter dictas condiciones, aliæ requi-
runtur iure humano, maximè canonico
seu Pontificio ad emptionem censuum.
Verum quia illæ non ubique recepræ
sunt, à nobis prætermittuntur.

Quæres 2. an licita sit emptio census,
cum pacto retrouendendi. Respondeo 1.
licitum esse, si pactum illud fiat in gra-
tiam venditoris, ita scilicet ut venditor
possit censum redimere quando voluerit.
Ratio est, quia sicut vendens domum suã,
cum pacto ut eam redimere possit, nemi-
ni facit iniuriam; ita neque vendens ius
percipiendi fructus è re sua, cum pacto
retrouendendi. Est enim par ratio: quare
sicut pactum retrouendendi, factum in
gratiam venditoris, approbati solet in
venditione aliarum rerum, ita & in cen-
suum venditione admitti debet. Modo
venditor minuat de pretio, iuxta æstima-
tionem grauaminis, quod emptori im-
ponitur.

Respondeo 2. ex probabiliori, & com-
muniori sententia, licitam etiam esse em-

ptionem census, cum pacto retrouendendi facto in fauorem emptoris; ita scilicet ut teneatur venditor pretium restituere, quando emptor voluerit. Et ratio est, quia si potest venditor emptori imponere obligationem, restituendi ius quod in rem suam acquisiuit; cur non poterit similiter emptor obligare venditorem ad refundendam pecuniam, per quam ius illud comparauit? Sicut enim prior obligatio iustè potest compensari, minuendo de pretio: ita vicissim posterior compensari potest, tanto magis augendo pretium, quanto maius est onus redimendi, venditori impositum. Moneo tamen talem contractum, in gratiam solius emptoris factum, esse in praxi periculosum, adeoque minimè consulendum; quia pecuniâ emere census, obligando venditorem ad redemptionem, percepta interim pensione, id à parte rei perinde esse videtur, ac mutuo dare, pecuniam, suo tempore restituendam, & aliquid accipere ultra sortem, quòd planè est usurarium.

CONCLUSIO II. Contractus Cambij licitè fieri potest.) Ut hoc declaretur. Nota 1. nomine Cambij hic à nobis intelligi, non quamcumque permutationem, sed contractum quo pecunia,

pro pecunia permutatur. Vnde differt à permutazione propriè sumpta, quia in hac traditur vna res, pro alia diuersæ rationis, vt ensis pro annulo; à venditione, quia in illa traditur res pro pecunia; & à mutuo, quia in hoc traditur præsens pecunia, concessa dilatione solutionis ad certum tempus, ita vt talis dilatio sit essentialis mutuo; cum tamen Cambiũ fieri possit, sine vlla dilatione, vt patet in Cambio minuto, adeoque si interdum dilatio contingat in Cambio, hoc sit per accidens respectu illius.

Nota 1. Varias assignari Cambiorum species. Primò enim Cambium diuiditur in ficcum, & reale; ficcum, seu fictum dicitur illud, quod verum est mutuum, sub ficta Cambij imagine. Vt cum Paulus dat pecuniam Petro Luteriæ, ibidem soluendam, confictis tamen litteris, ac si Romæ soluenda esset, vt ita sub honesta specie translationis pecuniæ lucrum supra sorté accipiat. Cambium verò reale illud est, quo vna pecunia verè commutatur cum alia. Quod iterum duplex est; minutum, quo vna pecunia mutatur cum alia præfente, diuersæ rationis, nempe aurea cum argentea, magna cum parua, &c. Et locale, seu per litteras, quo pecunia vno in loco traditur, vt alibi soluatur; quod:

84. TRACTATUS.

duobus modis fieri potest. 1. ita ut Campsarius det hinc pecuniam Campsori, ut eam recipiat alibi. 2. ita ut vice versa Campsor hic pecuniam Campsario, alibi recipiendam. Cæterum ille qui pecuniam dat ad Cambium, dicitur Campsor; qui verò recipit, Campsarius seu Campsaarius vocari solet.

Nota 3. apud omnes constare, Cambium siccum esse illicitum & usurarium, ut vel ex ratione appellationis patet: dicitur enim siccum, quia caret humore, seu iusto titulo accipiendi lucrum, ex pecunia tradita. Deinde cum in eiusmodi Cambio, pecuniæ non apportentur ad eum locum, in quo solutio fieri fingitur, non alio titulo lucrum exigitur, quam ratione temporis, quo solutio expectatur quod planè illicitum est & usurarium. His præmissis.

Dico 1. Cambium reale, quod minutum seu simplex appellatur, licitum esse etsi in eo aliquid accipiatur, supra valorem monetæ lege constitutum. Ratio est, quia varij suppetunt tituli ob quos eiusmodi lucrum licitum est, nempe officium cambiendi, in gratiam Campsarij susceptum, lucrum cessans ob Cambium, materiæ puritas, antiquitas, comoditas, &c. Ista enim sunt pretio æstimabilia, potestque pro iis aliqua cõ-

DE IVSTITIA. CAP. IV. 85

penfatio moderata à campfario exigi. Nec refert quod pecunia fit taxata à Principe; hoc enim verum est de pecunia vt est pretium & mensura rerum venalium, non tamen vt est res quædam præcisè, ex tali materia constans, habensque tales proprietates, aut commoditates. Quare etsi pro ea primo modo spectata, non possit plus exigi, quàm lege constitutum sit; potest tamen, si secundo modo spectetur.

Dico 2. Cambium reale locale cum lucro moderato licitum esse, siue Campfor det pecuniam, alibi recipiendam; siue accipiat, alibi soluendam. Et ratio est, quia in vtroque cambiendi modo, est quædam virtualis translatio pecuniæ, quæ pretio æstimabilis est, adeoque compensationem aliquã meretur. Quando enim Campfor dat pecuniã Lutetiæ, vt eã Romæ accipiat, perinde facit ac si pecuniam Romæ existentem, Lutetiam realiter transfertet. Quãdo verò Campfor accipit pecuniam Lutetiæ, vt eam Romæ soluat, virtualiter pecuniam illam transfert Romam, vbi Campfarius ea indiget. Eiusmodi autem translatio est pecunia æstimabilis; cùm Campfarius leuetur magno onere, quod ipsi subeundum esset, transferendo realiter pecunias ab vno, ad

alium locum valde distantem; idque cum multis periculis, quibus talis translatio non posset non esse exposita. Mitto in Cambio illo locali, posse licitè accipi auctarium, ratione damni emergentis, & lucri cessantis, & propter alios titulos vulgares.

Maior difficultas est, an sit licita species quædam Cambij, & recambij quæ quibusdam in locis dicitur esse in usu. Consistit autem in hoc, ut Campsarius Lutetiæ, verbi causa, accipiat pecunias à Campfore, cum obligatione eas soluendi Romæ, idque per ipsius Campsoris respondentem, qui postea eandem pecuniam per literas Lutetiam remittat, ut ibidem Campsarius eam soluat cum Cambio, & recambio. Respondeo 1. Cambium esse fictum, quando Campsor sciens Campsarium non habere Romæ pecunias actu, aut potestate seu in credito, literas ad eum locum dirigit; siquidem in tali casu, non existit pecunia absens, quæ mutetur cum præsentem, aut quæ Româ Lutetiam transferri debeat. prout requiritur ad verum & reale Cambium.

Respondeo 2. Cambium non videri illicitum si Campsarius sponte petat à Campfore, ut sibi assignet aliquem, qui ipsius nomine pecuniam Parisiis accep-

tam, Romæ soluat; Campsorque suum Respondentem ei offerat, qui ex propriis pecuniis debito satisfaciat; quique iam ut creditor Campsarij, literas secundi Cambii ad eum dirigat, ut summam soluat Cāpsori, à quo primum Lutetiæ eam accepit; non quidem tanquam suo creditori, virtute primi Cambij, quia hoc debitum iam extinctum est; sed tanquam creditori Respondentis, cuius ipse Campsarius per secundum Cambium factus est debitor. In hoc enim cambiendi modo, pecunia Parisiis tradita, verè commutatur cum aliena, quod sufficit ut verum sit Cambium.

Puto tamen hunc cambiendi modum esse valdè periculosum in praxi, quia totus ille circulus non alio sine videtur institui, nisi ut specie Cambij, tegatur merum mutuum, quo detur pecunia, in eodem loco soluenda cum auctario, quod ut liquet usurarium est. Quare ut Cambium illud licitè fiat, tria ut minimum requiruntur 1. Ut Campsor non nisi ad postulationem Campsarij suum Respondentem nominet, qui pro eo in loco cōditō satisfaciat: ad hoc enim cogere Campsarium: magna esset iniustitia. 2. Ut solutio fiat ex pecuniis ipsius Respondentis, vel alterius distincti à Campsore;

quia si esset pecunia ipsius Campforis, Cambium esset fictitium: cum nemo vere dicatur vnā pecuniā mutare cum alia, si vtraque sit sua. 3. Ut seriò ac bona fide agatur, non autem animo tegeadi mutuum.

 SECTIO V.

De cæteris contractibus.

CONCLUSIO I.

Contractus onerosi quibus usus, vel ususfructus transfertur, sunt locatio & conductio, Emphyteusis, & feudum.) In primis locatio & conductio sunt vnus & idem contractus, quo res, vel persona aliqua ad usum, vel fructum pro pretio alteri conceditur; & ab eodem accipitur. Ex parte enim dantis dicitur locatio, ex parte verò accipientis conductio. Vnde accipiens pretium dicitur locator, tribuens autem conductor.

Notandum autem 1. quasdam esse obligationes locatoris, quarum 1. est, vt teneatur manifestare conductori vitia rei locatz. Quare si id negligat, tenebitur

DE IVSTITIA. CAP. IV. 89
tur de damno inde sequuto. 2. Ut resar-
ciat expensas necessarias, quas in re loca-
ta fecit conductor, nisi aliter inter ipsos
conuentum sit. 3. Ut teneatur ad onera,
& tributa imposita pro re locata, licet
non ad ea quæ imponuntur, pro fructibus
illius. 4. Ut non possit, ante finitum lo-
cationis tempus, rem locatam repetere;
nisi conductor, eâ abutatur, vel non soluat
pretium locationis, &c.

Notandum 2. totidem esse obligatio-
nes conductoris, quarum 1. est, vt condu-
ctor non possit vti re conducta, nisi ad
eum vsum, ad quem ipsi concessa est. 2.
Ut non possit per se loquendo, rem con-
ductam dimittere, nisi in termino loca-
tionis, vel ante talem terminum, ex con-
sensu locatoris. 3. Ut teneatur eandem
numero, & integram restituere. 4. Ut
tempore constituto pretium locationis
soluere debeat. Nisi fortè aliquando, quia
fructus percipere non potuit, ob impe-
dimentum sine ipsius culpa superueniens,
ab ea obligatione, vel ex toto, vel ex
parte sit liber; qua in re attendenda est
maximè consuetudo.

Notandum 3. etsi nonnulli existiment,
quando quis pluribus obligat operam
suam, singulis, in solidum, eaque adeò
commoda est singulis, ac si pro iis solis.

fuiſſet exhibita, eum poſſe tantum à ſingulis exigere, quantum ab vno poſſet, ſi pro eo ſolo operam ſuam impendiſſet. Oppoſitum tamen videri longè probabilius, quia cum operarius debeat vni operam ſuam ex iuſtitia, non poteſt eam alteri nouo pretio vendere. Vnde collige, nuncium à Petro ſpecialiter, integro ſtipendio conductum vt epistoſas Romam deferat, non poſſe à Paulo aliud ſtipendium accipere, vt illius cauſa idem iter aggrediatur.

Notandum 4. ſoluendum eſſe iuſtum ſtipendium famulis, modò debitam operam præſtiterint; illud autem iuſtum dici ſtipendium quod habita ratione obſequiorum, temporis, aliarumque circumſtantiarum, tale à viris prudentibus æſtimatur; aut pro quo famuli communiter ſuas operas locare ſolent. Quò fit vt, cum non teneantur domini ex iuſtitia, dare aliquid famulis, ſupra pretium de quo inter ipſos conuentum eſt; nefas etiam ſit famulis, occulta vt compensatione, ſurripiendo aliquid de bonis domini; eſto ſtipendium ipſis non videatur labori, & obſequiis præſtitis adæquatum. Iam enim nullus iis ſuppedit titulus, quo talem compensationem licitè facere poſſint.

Quod attinet ad Emphyteuſim, ea de-

DE IVSTITIA. CAP. IV. 91
finiri solet, Contractus quo quis tradit
rem suam immobilem, cum translatio-
ne dominijs utilis, retento directo, sub
certa pensione proprietario soluenda, id-
que vel in perpetuū, vel ad vniū aut plu-
rium vitam, vel ad certum tēpus, quod
decennio non sit minus. Ex quo patet,
Emphyteusim distingui 1. à contractibus
gratuitis, quia hic imponitur onus. 2. à
venditione, quia in ea transfertur domi-
nium. 3. à locatione, tum quia in hac
non transfertur dominium vtile in con-
ductorem, tum quia locatio est etiam re-
rum mobilium, idque tantum ad tempus
decennio breuius.

Porro variæ sunt conditiones huius
contractus, ex iure communi, præter eas
quæ ex iam dictis colligi possunt 1. Ut
Emphyteuta quotannis teneatur soluere
pensionem, siue in pecunia, siue in fructi-
bus, iuxta conventionem factam. 2. Ut
amittat rem Emphyteuticam, si pensio-
nem non soluerit per duos annos, si res sit
Ecclesiastica, nisi sibi consulat celeri sa-
tisfactione; vel per tres, si sit secularis.
3. Ut non teneatur soluere pensionem,
quando res perit sine culpa illius. Quod
ita intelligendum, vt res tota pereat,
nullam pensionem debeat; si verò tantum
ex parte pereat, non debeat totam pen-

tionem, nisi ea valde sit modica. 4. Ut rem traditam in Emphyteusim amittat, si eam notabiliter deteriore reddat. 5. Ut non possit vendere ius Emphyteuticum, nisi proprietario prius monito, ut ipse emat, si velit; & alioqui si ante tradat, cadat in commissum. 6. Ut quoties res venditur, aut donatione, vel permutatione alienatur accipiens pro inuestitura soluat laudemium domino directo, id est, quinquagesimam partem pretij, ex iure communi, trigesimam autem, ex consuetudine.

Tandem Feudum propriè sumptum definiiri potest, Contractus quo, retento dominio directo, datur alteri res immobilis, quoad dominium utile; sub cœne exhibendi fidelitatem, & obsequium aliquod personale. Ex quo patet, Feudum in eo distingui ab Emphyteusi, quia in hac soluitur pensio realis, in illo verò seruitium personale. Cæterùm qui dat in feudum, dicitur Infeodator, seu dominus feudi; qui verò accipit, dicitur Feodatarius, seu Vassallus.

Vbi duo sunt obseruanda, Primò, Feudum variis modis diuidi. 1. in proprium, & improprium. 2. in nouum, & vetus. 3. in nobile idque aut regale, aut non regale, & ignobile. 4. in ligium, & non li-

DE IVSTITIA. CAP. IV. 93

gium quorum priori iuratur fidelitas, contra omnem hominem, posteriori vero non nisi cum exceptione prioris domini; ut si quis Duci iuret fidelitatem, exceptis iis, quæ ad Regem pertinent. 5. in hæreditarium, & non hæreditarium. 6. in francum, seu liberum à seruitiis personalibus, quod non nisi improprie feudum est, ut ex dictis colligitur, & non francum, seu non liberum.

Observandum 2. varias esse feudi cōditiones, præter eas quæ ex illius definitione sumi possunt. 1. est, ut vassallus non teneatur seruitium personale exhibere domino nisi interpellatus. 2. Ut amittat feudum, si requisitus obsequium debitum denegauerit. 3. Ut amittat etiã, si illud sine consensu domini alienauerit. 4. Ut debeat à domino inuestiri, eique tunc iuxta formam consuetam fidelitatem iurare. Verùm in his, aliisque ad feudum spectantibus, variæ consuetudines locorum attendi debent, de quibus Iuristæ videri possunt.

CONCLUSIO II. Contractus societatis licite celebrari Potest.) Declaratur, nam contractus iste nihil est aliud quàm, Conuentio duorum, aut plurium facta, ut conferatur aliquid ad lucrandum idoneum, (ut sunt pecunia, indu-

stria, opera) in usum, aut quæstum communem, Quod autem eiusmodi contractus sit ex se licitus, patet, quia potest quilibet licite lucrari ex re sua, ad lucrandum idonea; ergo & plures ex huiusmodi rebus inter se coniunctis, licite lucrari poterunt. Sequela patet: nulla enim ratio est, cur quod licitum est singulis seorsim, non liceat pluribus coniunctim.

Ut tamen hæc societas iuste ineatur, tria ex communi sententia requiruntur. 1. Ut genus negotiationis sit iustum & licitum; siquidem nemo potest obligari ad opus illicitum. 2. Ut lucrum inter socios iuste diuidatur, habita ratione sortis à singulis collatæ; ita ut plus lucri referat, qui plus contulit pecuniæ, vel industriæ; minus verò, qui minus: sic enim seruetur iustitiæ æqualitas, cum unicuique reddatur quod ei debetur. 3. Ut etiam damnum si quod commune est omnibus sortibus sociorum, æqualiter inter illos diuidatur. Quanquam secluso speciali pacto, iactura ad eum solum pertineat, cuius sorti specialiter constat damnum accidisse. Ut autem istæ conditiones melius intelligantur.

Quæro 1. an quando vnus apponit totam pecuniã, & alius solam industriã, diuisio inter socios facienda sit, non mo-

DE IUSTITIA. CAP. IV. 95
do lucri, sed etiam pecuniæ in societatem
collatæ, secundum æstimationem opera-
rum: ita ut negotiis peractis, ex tota
summa quæ ex lucro & sorte cõflata erit,
tantum socius extrahere debeat, quantum
si loco operarum, pecuniam æquivalen-
tem contulisset. Nonnulli recentiores af-
firmant, quia alioqui conferens operam,
longè deterioris esset conditionis, quàm
qui pecunias contulerunt: hi enim post
finitum contractum, præter participatio-
nem lucri, suas sortes integras habent;
locatori verò operæ, hoc ipso quòd ope-
ræ transferunt, nihil de sorte quam con-
tulit, reliquum maneret. Vnde conclu-
dunt, si tu conferas mille aureos, socius
autem operas centum aureis æstimas, &
lucrum sit 500. aureorum socium debere
extrahere vñdecimam partem, ex mille
& quingentis aureis, id est 136. aureos,
& vnam tertiam; reliquas verò decem
partes tibi deberi. Et consequenter aiunt,
si opera vnius tanti valet, quanti fors al-
terius, ei deberi dimidium totius sum-
mæ: si autem erat æqualis tertiæ, quartæ,
quintæ, vel sextæ parti pecuniæ, ei de-
beri tertiam, quartam, quintam, vel sex-
tam partem totius summæ, quæ reperie-
tur finitis negotiis.

Alij tamen magis communiter docent,

capitale si saluum est, integrum reddendum esse ei qui illud posuit; deinde verò lucrum diuidendum, iuxta æstimationem operarum, arbitrio boni viri, vel ex consuetudine loci. Rationem afferunt, quia æquum non videtur, vt ille qui solas operas contulit, recipiat aliquid loco capitalis, cum nihil ad capitale addiderit; opera enim non est sors, sed fructus personæ respondens fructui, & commoditati pecuniæ, quam alter contulit pro capitali; satis ergo est, quòd de lucro participet, iuxta æstimationem laboris. Et sanè aliàs, si Petrus centum nummos pro sorte posuisset, & Pauli industria esset eiusdem valoris, lucrum verò esset ducentorum aureorum, sequeretur quòd tunc ex summa lucrata deberentur Paulo 150. aurei, Petrò verò tantum 50. quod valde durum videtur. Quare dicunt, diuisionem in eo casu ita faciendam esse, vt primum reddantur Petro centum nummi, quos apposuit; deinde verò ducenti nummi ex lucro restantes, æqualiter inter vtrumque diuidantur, ita vt singuli centum nummos accipiant. Sic enim seruetur æqualitas inter socios, cum reddatur alteri, quod per pecuniam, alteri, quod per industriam comparauit: Neque dici potest, quod operas conferens eas amittat,

amittat, cum ex iis tantum lucri referat, quantum cedit ei, qui pecunias contulit.

Verum inter duas illas sententias veluti extremas, quarum alia docet absolute diuisionem faciendam esse ex tota summa, constante ex sorte, & lucro; alia absolute id negat: cogitari potest quædam media, & tertia sententia, quæ probabilius statuatur, diuisionem interdum priori modo, interdum posteriori faciendam esse. Nonnunquam enim contingere potest, operas collatas, iudicio viri prudentis absolute æquialere, pecuniæ in sortem traditæ; si nimirum negotiator tanta industria polleat, ut verbi causa, ceterum nummis quadringentos, vel quingentos lucretur. Et tunc iustus erit contractus, si socij pactum ineant, ut in fine negotiationis, tota summa ex sorte, & lucro constans, æqualiter inter eos diuidatur. Aliàs verò & frequentius euenit, ut opera collata non æquialeat absolute summæ traditæ, sed tantum respectiue, seu in ordine ad lucrum; ut dum, verbi causa, mercator ducentis nummis centum lucratur. In eo autem casu iusta erit societas, si detracto capitali, solum lucrum inter socios diuidatur.

Quæro 2. an cum contractu societatis, possint coniungi duo alij contractus, quod
de iust. E

rum altero lucrum aliquod certum, altero ipsum capitale esse curetur; ita quidem ut utraque illa assecuratio iuste compensari queat, aliqua parte totius lucri, quod probabiliter ex societate speratur. Respondeo 1. licite celebrari posse cum altero socio contractum priorem, adeo ut Petrus, verbi causa, centum nummos in societatem exponens, ex quibus probabiliter sperat, se pro lucro decem recepturum, possit Paulo promittere vnam partem talis lucri, ex hypothesis quod velit illi assecurare alteram. In hoc enim, spectata rei natura, nulla apparet iniustitia; cum periculum sortis apud Petrum maneat, & onus Paulo impositum ad aequalitatem compensetur.

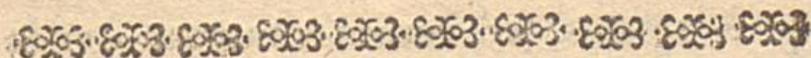
Respondeo 2. etiam licitum esse, alium celebrare contractum pro assecuratione capitalis, adeo ut pro grauamine quod subit Paulus, in gratiam Petri, assecurandi centum nummos, possit Petrus ei dare aliquam partem lucri sperati. Vnde si ex decem nummis speratis, Petrus det tres Paulo, pro assecuratione capitalis, & duos pro assecuratione alicuius certi lucri, poterit Petrus quotannis recipere aureos quinque pro centum, donec societas finiatur. Horum autem ratio est, quia ex vna parte, contractus societatis

DE IUSTITIA. CAP. IV. 99
cum lucro, secundum se licitus est, ex
supradictis; ex alia verò, reliqui duo
contractus affecurationis secundum se
sunt liciti; cum inter onus impositum, &
compensationem factam æqualitas con-
stituatur, idque ex mutuo sociorum cõ-
sensu. Cur ergo tres isti contractus inter
se coniuncti, illiciti erunt?

Dices, quia ex quo Paulus subit pe-
riculum capitalis, iam is est dominus il-
lius, adeoque contractus iste non est pro-
priè societas, sed verum mutuum: vnde
tamen Petrus lucrum accipit, quod illi-
citurum est. Respondeo, hoc non esse si-
gnum sufficiens translationis dominij; ut
vel ex eo patet, quòd in contractu loca-
tionis, non transfertur dominium in cõ-
ductorem, etsi ille rei conductæ pericu-
lum interdum subeat. Accedit, quòd Pau-
lus non potest vti ad arbitrium, pecunia
à Petro accepta, sed debet eam, iuxta il-
lius voluntatem, negotiationi exponere.
Quod indicio est, dominium talis pecu-
niæ apud Petrum manere, adeoque eum
licite ex ea, tanquam ex re sua negotia-
tioni exposita, lucrum aliquod perci-
pere.

Quæro 3. quomodo prædicti tres con-
tractus iniuri debeant, ut aliquis certum
lucrum, accipiat, supra sortem. Respon-

deo ex communi sententia, non opus esse ut contractus illi explicitè ineantur, sed satis esse quòd fiant virtualiter, seu intentione implicita. Vnde excusantur, qui hoc modo societatem cum mercatore incunt: confero centum in societatem, ut saluo capitali, solvas quinque modo licito: quia scilicet intentio implicita idem operatur quod expressa, ut aiunt Iuristæ.

CAPVT V.

De obligationibus iustitiæ, quoad restitutionem in genere.

SECTIO I.

Quid sit restitutio.

CONCLUSIO VNICA.

Restitutio est actus Iustitiæ commutatiuæ, isque ad salutem necessarius.) Antequam hoc proberetur, Notandum est, nomen restitutionis sumi dupliciter. I. latè pro omni actu quo redditur

DE IVS TITIA. CAP. V. 101
alicui, quod ab eo ablatum, vel acceptum
est, siue iure, siue iniuria; quomodo red-
ditio mutui, pignoris, depositi, &c. actus
restitutionis dici potest. 2. strictè pro eo
solum actu, quo damnum proximo iniu-
stè illatum restauratur; quomodo in hoc
tractatu sumi solet. Hoc posito.

Prior pars Resolutionis positæ proba-
tur ex S. Thoma 2.2. quæst. 62. art. 1
quia in restitutione attenditur æqualitas
iustitiæ, secundum recompensationem rei
ad rem, quod pertinet ad iustitiam com-
mutatiuam. Nec refert quod dicunt ali-
qui, restitutionem quâ iniqua distributio
compensatur, non esse actum iustitiæ cõ-
mutatiuæ, sed distributionem: hoc enim
falsum esse constat ex responsione ad 3.
quia etiam in tali restitutione, attenditur
æqualitas rei, ad rem iniustè substractam.

Posterior pars sumitur ex art. 2. pro-
baturque hac ratione, quia non tantum
qui rem alienam accipit, sed etiam qui
inuito domino retinet, iustitiæ æqualita-
tem violat. Quare sicut necessarium est
ad salutem abstinere ab acceptione rei alie-
næ, ita & abstinere ab illius retentione,
quod est eam restituere. Quo refertur
celebre illud dictum August. epist. 54.
ad Macedonium, Non remittitur pecca-
tum nisi restituatur ablatum, si restitui
potest.

Notandum tamen 1. hæc intelligi de sola necessitate præcepti: si enim agatur de necessitate medij, omnes communiter sentiunt, restitutionem sic non esse ad salutem necessariam: cum possit homo variis de causis excusari à restitutione facienda, vt infra dicitur, adeoque saluari etsi non restituerit: nec tamen quis saluari possit, eo prætermissio quod est necessarium ad salutem, necessitate medij: vt liquet ex dictis, vbi de sacramentis.

Notandum 2. ex art. 8. in respons. ad 1, præceptum de restitutione facienda, quamuis secundum formam sit affirmatiuum, implicare tamen in se negatiuum præceptum, quo prohibemur rem alterius retinere. Et ex quæst. 66. art. 3. ad 2. detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habere, cum acceptione iniusta. Et ideò sub iniusta acceptione intelligi etiam, iniustam detentionem. Vnde collige, præceptum negatiuum de non retinenda re aliena, reduci ad præceptum non furandi.

Quæret hic aliquis, ex cuius virtutis violatione oriatur obligatio restituendi. Respondeo 1. non oriri ex violatione aliarum virtutum, quæ distinguuntur à iustitia: siquidem etsi eiusmodi virtutes violentur, non propterea violatur ius

DE IVSTITIA. CAP. V. 103
alterius, aut res aliena vsurpatur. Vnde
ex communi sententia, qui cū deberet
ex charitate, proximo indigenti non
succurrit, non tenetur ad restitutionem
damni inde sequuti.

Respondeo 2. obligationem illam
oriri ex violatione iustitiæ commutati-
uæ; quia quando iustitia commutativa
violatur, semper aliquid detrahitur al-
teri, quod suum est. Quoties autem id
contingit, debet fieri restitutio rei alie-
næ, vt sic constituatur æqualitas iustitiæ.
Vnde fur tenetur rem furto ablatam re-
stituere, si extat; aut secus, æquiva-
lentem.

Respondeo 3. ex iustitia quoque di-
stributiva oriri obligationem restituendi,
quia restitutio tunc facienda est, quando
damnum aliquod alteri iniuste infertur.
At damnum iniuste infertur alteri, quan-
do iustitia distributiva violatur, id est,
quando bona communia, quæ partibus
communitatis erant distribuenda, non
distribuuntur æqualiter, secundum pro-
portionem geometricam: sic enim ei
datur minus, cui plus debebatur, seu qui
ius ad maiorem portionem habebat,
quod planè iniustum est.

Nec refert, quòd bona illa nondum
essent in singulos ciues distributa; cū

enim essent ipsi communitati appropriata, eo ipso saltem in confuso, & indeterminatè particularibus (erant appropriata. Quare sicut distrahens, hæreditatem nondum diuisam, iniuriam facit hæredibus, & tenetur ad restitutionem; ita malè dispensans bona communitatis, quæ in partes illius erant distribuenda, tenetur ex iustitia restituere, pro rata damni singulis illati. Quanquam eiusmodi restitutio non est actus ipsius iustitiæ distributiæ, sed commutatiæ, ut supra dictum est.

SECTIO II.

*Ex quibus oriatur obligatio restituendi,
& qui teneantur restituere.*

CONCLUSIO I.

TRia sunt capita, ex quibus oritur obligatio restituendi. 1. ex re accepta. 2. ex iniusta acceptione. 3. ex utraque.) Hoc ita declaratur, obligatio restituendi oritur ex re accepta, quando quis habet rem alienam, quam bona fide putabat suam. Ex iniusta verò acceptione, quando quis rem alterius, quam amplius non habet, via iniusta ut pote furto,

DE IUSTITIA. CAP. V. 105
usura, &c. occupavit. Ex utraque autem,
quando quis rem iniuste acceptam, apud
se retinet. Ratio horum est, quia iis
omnibus modis violatur æqualitas, quam
iustitia commutativa exigit.

Quæres 1. an qui bona fide rem alie-
nam possidet, teneatur eam restituere,
cum primum novit non esse suam. Res-
pondeo affirmatiue, quia aliàs posita
eiusmodi cognitione, rem alienam reti-
neret invito domino, adeoque peccaret
contra iustitiam. Confirmatur, quia iam
inciperet esse possessor malæ fidei, nisi
statim restitueret. Unde fit ut teneatur
rem domino restituere, non exigendo ab
illo pretium quo eam emit; quia sicut
nec retinendi ius ullam habet, ita nec
pretium ab illius domino exigendi;
quamuis à fure illud possit repetere.

Quæres 2. quid restituendum sit, quan-
do res prædicta bona fide consumpta est.
Respondeo, eum qui ita eam consumpsit,
non teneri ad restituendum nisi id, in quo
locupletior factus est: quare si in nullo
ditior factum est, ad nihil tenetur. Et
ratio est, quia in eo casu, possessor bonæ
fidei non tenetur rem restituere, ratione
iniustæ acceptionis; cum bona fide eam
possederit, & consumpserit, adeoque sine
iniustitia; neque etiam ratione rei accep-

tæ, cum ea non amplius existat, vel aliquid ex illa. Effet tamen obligatio restituendi, ratione rei acceptæ, si consumens inde locupletior factus esset: quia haberet iam in bonis suis, amplius quam deberet habere.

Porro ille dicitur factus locupletior, qui quibusdam sumptibus pepercit, quos alioqui ex re sua fecisset, seu qui aliquid habet, quod aliàs non haberet. Secus verò si nihil tale habeat. Vnde fit ut possessor bonæ fidei nihil teneatur restituere, quando res aliena omninò periit, siue casu, siue etiam ipsius culpa. Cum non teneatur ratione iniustæ acceptionis, aut detentionis, quia acceptio, vel detentio iniusta non fuit; nec ratione rei acceptæ, quia hæc nec in se extat, nec in æquiualenti, cum illius occasione ditior factus non sit. Hinc etiam fit, eum verbi causa qui bona fide equum alienum emit, & vèdidit æquali pretio, ad nullam teneri restitutionem. Si autem pluris vendidit, teneri tantum ad restitutionem excessus pretij. Et similiter eum qui ad cœnam inuitatus, cibos magni pretij furto ablatos, bona fide comedit, teneri tantum ad restitutionem summæ, quam expendisset, si domi cœnasset. Quia quoad hoc tantum, locupletior factus est.

Quæres 3. quid dicendum sit, quando dubitatur, an res sit aliena. Respondeo
 1. eum qui re aliena bona fide accepta, dubitare incipit esse alienam, debere sufficienter inquirere, an verè sit aliena.
 2. sufficienti inquisitione facta, si non comperit esse alienam, posse eam retinere, aut vendere: quia in dubiis melior est conditio possidentis. 3. dum verò sit inquisitio, non posse ea uti, si res sit usu consumptibilis, ut vinum, triticum, &c. si verò usu non consumitur, posse ea uti, modo intendat usus pretium solvere, casu quo comperiat rem esse alterius. 4. si posita sufficienti diligentia, res bona fide, non comperto domino consumpta est, eum non teneri, nisi ad eius restitutionem, in quo ditior factus est, etsi postea constet quis sit illius dominus. 5. si verò superueniente dubio non adhibuit sufficientem diligentiam, ad veritatem inquirendam, teneri non modo ad restitutionem rei, si extat, vel si non extat eius in quo factus est locupletior, sed etiam ad restitutionem omnium fructuum, quos post dubium percepit; quia ex eo tempore mala fide, & iniuste possidere cœpit. 6. Imò probabilius esse, possessorem malæ fidei teneri, non modo ad restitutionem fructuum, quos ex re aliena:

percepit; sed etiam eorum omnium, quos dominus ex ea percepisset, nisi ipsi, iniquè ablata, aut detenta fuisset: quia cum iniuste alicui damnum illatum est, ratio postulat ut ille tunc omnino indemnis seruetur.

CONCLUSIO II. Ille maxime restituere, tenetur, qui ut causa principalis alteri damnum infert, ut fur, homicida, usurarius, &c.) Hoc nimis perspicuum est, supposito quod detur præceptum restituendi. si enim damnum resarciendum est, æquitas maxime postulat, ut ab eo qui illud re ipsa & nemine mandante intulit, resarciatur. Verum cum alicui damnum inferri possit, vel extra contractum, ut mutilando, occidendo, &c. vel præsupposito contractu, ut perdendo res per contractum commodati, depositi, &c. acceptas.

Quæres I. quale peccatum requiratur, ut quis teneatur restituere, ob damnum quod extra contractum illatum est. Respondeo I. ut sit obligatio restituendi ob tale damnum, requiri culpam aliquam Theologicam, seu quæ verum peccatum coram Deo sit. Ratio est, quia ex illato damno nunquam oritur obligatio restituendi, nisi qui illud patitur, rationabiliter sit inuitus: at non est

rationabiliter inuitus, quando damnum ex ignorantia inuincibili, aliaue causa inculpabili ei infertur. Quia aliàs posset rationabiliter velle, vt quis teneretur non inferre damnum, quod interdum non potest non inferre; quod planè absurdum est. Hinc constat, eum non obligari ad illati damni compensationem, qui hominem occidit putans inuincibiliter esse feram.

Respondeo 2. vt ob damnum prædictum oriatur restituendi obligatio, non requiri peccatum mortale, sed veniale sufficere. Hæc enim iam est formalis iniustitia, & qui damnum patitur, rationabiliter est inuitus: cum voluntariè ei inferatur. Quare tale damnum ex iustitia resarciendum est.

Vbi nota 1. duplicem esse culpam venialem, aliam ex leuitate materiæ, aliam ex imperfecta rationis aduertentia, etiam circa materiam grauem. 2. quando in damni illatione committitur culpa venialis, priori modo, ex ea non oriri obligationem restituendi, nisi sub veniali. Quando verò venialiter peccatur posteriori modo, non esse quidem obligationem restituendi, nisi sub veniali, quando imperfecta rationis aduertentia durat: at quando quis plenè aduertit, se

damnum graue alteri intulisse, esse tunc obligationem satisfaciendi; sub mortali.

Quæres 2. quæ culpa requiratur, vt debita sit restitutio ob damnum, ex præsupposito contractu illatum. Antequam respondeatur. Nota 1. contractus quibus dominium non transfertur, esse triplicis generis: quidam enim cedunt plerumque; in vtilitatem solius dantis, vt depositum, quidam in commodum solius accipientis, vt commodatum; quidam denique tam danti, quam accipienti vtilitatem aliquam afferunt, vel locatio & conductio.

Nota 2. apud Iurisperitos mentionem non raro fieri culpæ latissimæ, latioris, latæ, leuis, & leuissimæ. Latissimam vocant. dolum apertum; latiore, dolum præsumptum; latam verò culpam dicunt contingere, quando aliquid fit aut committitur, quod homines eiusdem conditionis non solent facere, vel committere; leuem, quando fit vel committitur, quod diligentiores non facerent, vel omitterent; leuissimam denique, quando quis facit, vel omittit quod à diligentissimis non fieret, aut prætermitteretur. Quibus prænotatis.

Respondeo 3. nullam esse obligatio-

nem, compensandi damnum, ex præsupposito contractu fortuito ortum. Ratio sumitur ex dictis, quia casus fortuitus, cum sit euentus inopinatus, quem humana prouidentia præuidere, vel impedire non potuit, absque culpa euenit; atque adeò de eo nemo teneri debet.

Excipe 1. nisi culpa præcesserit casum, vt si equus commodatus ad iter faciendum versus Lugdunum, ducatur Tolosam, & in eo itinere rapiatur à latronibus; uel alio casu fortuito pereat. 2. nisi intercedat culpabilis mora, & interim res deterior fiat, aut pereat apud commodatarium. Dicitur autem esse in mora adimplendi contractum, qui à die, vel ab homine interpellatus seu monitus, cum non adimplet, cum possit, & teneatur adimplere. 3. nisi ex pacto se expressè obliget ad casum fortuitum, de quo tamen non tenetur, etsi generatim se obliget ad omnem casum: quia casus fortuitus cum extraordinariè contingat: non censetur contineri in verbis generalibus.

Respondeo 2. in contractibus, qui sunt in gratiam solius accipientis, istum teneri etiam de culpa leuissima; quia æquitas non patitur, vt qui sine vlllo suo commodo, rem suam vtendam alteri tribuit dam-

num sentiat ex illius culpa quantumuis leuissima. At in contractibus qui sunt tantum in gratiam contrahentis, accipientem non teneri de culpa lata. Quia cum accipiens nullum emolumentum inde percipiat, satis est quod teneatur in re aliena custodienda, eam diligentiam adhibere, qua quisque res proprias similes conseruare solet. Hoc autem est teneri de culpa lata, ut constat ex dictis. In contractibus verò qui in bonum utriusque redundant, accipientem teneri de culpa leui, non de leuissima. Quia ex vna parte, cum accipiens, emolumentum percipiat, æquum est ut magis obligetur, quàm in secundo casu; sicque teneatur non tantum de culpa lata, sed etiam de leui. Ex alia verò, quia etiam id vergit in commodum dantis, ratio postulat ut accipiens non teneatur de culpa leuissima, ut in primo casu.

Moneo tamen, eum qui rem accepit precario ex iure positiuo teneri tantum de dolo & culpa lata; quia cum res precario, id est ad vsum petenti concessa, ad arbitrium donantis reuocari possit, ille sibi debet imputare, si accipiens in ea custodienda leuem culpam committat. Cum econtrà in commodato, quia res datur ad certum vsum, & tempus, teneatur

D'E IVSTITIA. CAP. V. 113
tur commodatarius de culpa leui, & le-
uissima.

CONCLUSIO IV. Cooperan-
tes ad damnum quod alicui infertur, te-
nentur restituere.) Vt hoc probetur. Nota
1. cooperantes duobus his verbis relatis
à S. Doctore 2. 2. quaest. 62. art. 7. com-
prehendi.

*Iussio, consilium, consensus, palpo, re-
cursus,*

*Participans, mutus, non obstans, non
manifestans.*

Nota 2. dubium esse, vtrum omnes
praedicti modi cooperationis ad dam-
num, obligent ad restitutionem. S. Tho-
mas loco mox citato docet 2. quinque
ex illis semper obligare, nempe in pri-
mis iussionem, quia cum is qui iubet, sit
principaliter, mouens, ille maximè te-
netur restituere. Secundò, Consensum, in
eo scilicet, sine quo rapina fieri non po-
rest. Tertio, Recursum, quando nimirum
aliquis est receptator latronum, eisque
patrocinium praestat. Quarto, Participa-
tionem, quando scilicet aliquis partici-
pat in crimine latrocinij. Quintò, Non
oppositionem impediendi, in eo qui te-
netur impedire. Docet. 2. in aliis casibus
enumeratis, non semper esse obligatio-
nem restituendi. Non enim semper con-

filium, vel adlatio, vel aliquid huiusmodi est efficax causa rapinæ. Vnde tunc solum consiliator, & palpo seu adulator tenetur ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, iniustam accptionem ex huiusmodi causis subsecutam fuisse. Verum ad maiorem horum explanationem.

Addendum est 1. eum non teneri ad restitutionem qui delictum ipsius nomine factum ratum habet: quia ratificatio superueniens damno, non potest esse causa efficax illius. 2. neque eum qui parato furari decem, consulit vt fureretur tantum quinque; quia ille non est causa minoris damni, sed maius amouet: adeoque negotium damnificati vtiliter gerit. 3. consentientem teneri ad restitutionem, quando damnum secutum ab eo pendet, non autem si tantum in eo ex odio, vel inuidia complaceat. 4. palpantem etiam teneri, non tantum quando laudando, vel exprobrando directè intendit mouere aliquem, ad damnum alteri inferendum, sed etiam quando solum indirectè ad hoc mouet: si cogitauit, aut cogitare debuit de damno inde sequuturo. 5. receptatorem malefactoris teneri ad restitutionem, quando eum recipit formaliter, vt talem, conseruando prædam, vel secu-

DE IVSTITIA. CAP. V. 115
titatem præbendo; non autem si eum tantum recipiat materialiter, vel tanquam amicum, vel ut aliqui lucretur ex hospitio, aliaue ex simili causa. 6. teneri etiam participantem, qui tribuit arma, aliaue instrumenta illi, qui vult ijs uti, in damnum proximi. 7. cooperantes negativè ad damnum proximi, id est, illud ex gravi negligentia non impediens, teneri ad restitutionem; quando ex iustitia illud cauere debent, & possunt sine graui detrimento. Hoc autem tripliciter contingere potest. Primò, si quis sit mutus, id est, si omittat loqui consulendo, præcipiendo, aut clamando quando ad id teneretur. Secundò, si quis non obstat, id est, si fauorem, vel auxilium ad damnum impediendum necessarium deneget. Tertio, si non manifestet malefactorem, vel ad damnum impediendum, vel ad illud refarciendum.

Quæres, quomodo omnes prædicti teneantur restituere. Respondeo 1. quando singuli sunt causa totius damni, ut dum multi communi consilio deuantant vineam, vel domum incendunt, singulos teneri in solidum, id est, ad restitutionem totius: quando verò non sunt causa totius damni, pro parte teneri. 2. esse tamen in restitutione facienda ordinem aliquem:

nam quando actio est lucratiua, ille primò tenetur restituere, qui rem iniuste acceptam apud se habet, vel mala fide consumpsit: quando verò non est lucratiua, ille priùs tenetur qui mandauit, deinde executor, ac postea reliqui prout magis, aut minùs fuerunt causa damni illati. 3. quando ille qui principaliter tenetur de damno, restituit, alios, qui non nisi accessoriè, seu in illius defectum restituere tenentur, ad nihil teneri. Quando verò restituens non est principalis debitor, superiores debere illi refundere, inferiores autem ab ea obligatione liberos esse. Quia scilicet non tenetur secundus, nisi defectu primi: nec tertius, nisi defectu secundi & sic de aliis.

CONCLUSIO V. Bona incerta, seu quorum dominus ignoratur, interdum à possessore possunt retineri, & aliàs in pauperes sunt eroganda. Certa verò vt plurimum domino suo, aut possessori à quo accepta sunt, restitui debent; quamuis non semper ei restituenda sint.) Hæc ita explico, In primis bona incerta possunt retineri, quando per contractum iustum bona fide acquisita sunt; vt si vendendo aliquid, decem aureos pro nouem accipias, nec possis emptori restituere, quia est ignotus, & antequam errorem

aduerteres, discessit. Si autem per iniustitiam bona illa incerta accepta sunt, in pios usus distribui debent; cum æquum non sit ut quis per iniuriam ditescat. Quod attinet ad res quæ ab aliquo fortuito reperiuntur, si præmissa diligenti Inquisitione, earum dominus non compareat; quamvis tutius sit eas pauperibus erogare, non tamen id est necessarium, sed ab inventore retineri possunt, ut fert probabilis sententia.

Deinde, quòd bona cetera ut plurimum domino suo, - ut iusto possessori restituenda sint, per se notum videtur: siquidem iustitiæ commutatiuæ æqualitas exigit, ut quisque tantum habeat, quantum habere debet. Quo fit ut depositario, conductori, administratori, &c. restituenda sint quæ ab iis accipiuntur; quia ad ea retinenda ius habent, quo priuari non possunt, sine iniustitia.

Tandem nonnulli sunt casus, in quibus non tenetur debitor restituere suo creditori. Verum hac de re commodius agetur conclusione vltima, ubi trademus causas varias, ob quas ex communi sententia, restitutio differri, vel etiam omnino omitti potest.

Quæres I. quo tempore restitutio facienda sit. Respondeo I. debitorem ex

contractu, teneri ad restitutionem tempore condicto, & si culpabiliter sit in mora, teneri ad compensationem damni, quod ex solutionis dilatione oritur. 2. debitorem ex delicto, teneri ad quam primum restituendum, si potest, ex S. Thoma quæst. citata artic. 8. quia præceptum restituendi, seu non retinendi alienum, est negatiuum, quod proinde obligat pro semper.

Quæres 2. quo loco restitutio facienda sit. Respondeo 1. si obligatio oriatur ex contractu, restitutionem debere fieri in loco, qui in contractu exprimitur: aut si nullus locus exprimitur, in eo in quo res accepta fuit, quia talis locus videtur designatus ad restitutionem. Unde si equum Lutetiæ conduxisti, & duxisti aliò, teneris tuis sumptibus Lutetiam reducere, ibique restituere. 2. rei bona fide possessæ restitutionem debere fieri in loco, in quo reperitur; ita ut si aliò sit transferenda, id non restituentis, sed domini sumptibus faciendum sit. 3. quando res mala fide possidetur, eam restituendam esse in loco, ubi dominus illam possideret, nisi esset ablata; adeoque expensis restituentis eò transmittendâ esse, deductis deducendis. Quia scilicet cui illa res per iniuriam ablata est, ex æquitate iustitiæ

SECTIO III.

*Quomodo facienda sit restitutio, vel
differenda & ommittenda.*

CONCLUSIO I.

QVando bona debitoris non sufficiunt,
ad satisfaciendum omnibus credi-
toribus, ordo aliquis in restitutione fa-
cienda seruari debet.) In primis soluen-
da prius sunt debita certa, quam incertas;
siquidem æquitas ipsa naturalis postulat,
vt prius auertatur damnum personæ cer-
tæ & notæ, quam incertæ & ignotæ.
Præsertim quia cum creditor incertus
est, restitutio fieri debet pauperibus, qui
longè minus habent ius in bona illius,
quam habeat creditor certus in bona quæ
ipsimet debentur. quæque illi restituenda
sunt. Si tamen res debita creditori
incerto, extat eadem numero, vt equus,
aut liber, &c. ab ea restitutio incipienda
est: quia debitor tenetur creditoribus cer-
tis satisfacere, ex bonis propriis, non ex
alienis.

Secundò, inter creditores certos, ille præferendus est, qui creditò vendidit rem, quæ adhuc extat apud emptorem. Quia ab æquitate alienum videtur vt eiusmodi res, nondum soluto pretio extans, potiùs tribuatur alteri, quàm venditori. Maximè quia venditor censetur tacitam quamdam hypothecam habere in rem illam, donec ipsi satisfiat.

Tertio debita orta ex contractu oneroso, priùs solui debent, quàm orta ex contractu gratuito, nempe donatione, legato, &c. quia maior fieret iniuria, si priora debita negarentur, quàm si posteriora. Vnde si bona testatoris non sufficiunt, ad soluenda debita contracta per emptionem, soluenda sunt quæ titulo emptionis debentur Præferendæ tamen sunt moderatæ expensæ funeris, & quædam aliæ adiunctæ.

Quartò, habens creditores hypothecarios, seu quibus bona ipsius sunt obstructa, seu hypothecata; & chirographarios, seu qui solam personam obligatam habent, priùs soluere debet illis quàm istis. Ideo enim bona alicui obligantur, vt ex iis fiat solutio, si aliter debitum solui non possit.

Quintò, quando res pluribus hypothecata,

cata,

cata, non sufficit ad soluendum omnibus, tunc ille regulariter præferendus est, cui prius tempore fuit hypothecata, iuxta vulgarem regulam illam; iuris qui prior est tempore, potior est iure. Interdum tamen posterior tempore præfertur, vt si res hypothecata, pecunia ab illo mutuò accepta, fuit empta, aut constructa, vel conseruata, aliisque de causis, de quibus Iuristæ agunt.

Sextò, post solutionem creditoribus hypothecariis factam si quid ex bonis debitoris superest, soluenda sunt debita merè personalia, siue ex contractu oneroso, siue ex delicto orta; neque necesse est, vt in soluendis eiusmodi debitis, aliquis ordo seruetur. Eò quòd bona debitoris non magis sunt obligata creditori ex contractu, quàm ex delicto, aut vice versa. Et aliundè nullo iure statuitur, aliquem ordinem in solutione eiusmodi debitorum seruandum esse.

Excipiendi tamen sunt creditores priuilegiati, illi enim ex priuilegio iuris, habent ius prælationis inter creditores chirographarios, non priuilegiatos; ita scilicet, vt totum debitum exigere possint, antequam quicquam alijs soluatur. Tales sunt Respublica quæ pecuniam alicui credidit, creditor ex causa faneris,

de Iust.

F

Sponsa quæ dotem dedit, matrimonio non secuto, &c.

Septimò, non est habenda ratio temporis, inter creditores merè personales; sed si quid, postquam priuilegiatis satisfactum est, ex bonis debitoris superfit, inde pro rata soluendum est, seu iuxta proportionem debitorum. Porro sicut hypotheca, & priuilegium, ita & diligentia in petendo, creditorem facit potiore, etsi alioqui posteriorem tempore. Vnde ex probabili sententia, potest debitor tuta conscientia, & sine obligatione restituendi aliis creditoribus, petenti integrè satisfacere.

Octauò, quando inter creditores, carentes titulo prælationis, vnus est pauper; nonnulli dicunt, debitorem posse, titulo paupertatis, ei priùs satisfacere. Alij verò oppositum docent, nisi paupertas sit extrema, aut saltem grauis; quia cum omnes creditores habeant æquale ius in debitorem, non potest vnus aliis præferri, sine eorum iniuria.

CONCLUSIO II. Restitutio variis de causis differri potest, vel etiam omitti, & quidè differri potest. I. quando probabiliter timetur, eam creditori grauius fore perniciosam: siquidem, restitutio, vt ait S. Thomas 2. 2. quæst. 62. art.

5. ad 1. ordinatur ad utilitatem eius cui restituitur. Et idem dic similiter, si graue nocumentum sit alteri allatura, quia tunc creditor est irrationabiliter inuitus. Quòd si creditor debitum, quo in proprium damnum, verbi causa, ad fornicandum abusus est, constanter repetat, teneris ex iustitia restituere; quia petit quod suum est. Non tamen si eo abuti velit, ut damnum alteri iniuste inferat, nisi ex negatione solutionis graue aliquod malum tibi immineat.

Differti potest 2. si debitor longè maius damnum in propriis bonis patiatur, ex praesenti restitutione, quam creditor ex dilatione illius; ut si non possit restituere, nisi seipsum vendat, vel infamet, aut nisi vendat rem suam, multò vilius quàm valeat. Quia tunc creditor censetur irrationabiliter inuitus.

Vnde collige conclusionem duarum dubitationum vulgariarum, quarum altera est, an possit debitor licite differre restitutionem, quando nequit restituere, nisi à proprio statu notabiliter excidat. Respondetur enim posse, si status ille licite sit acquisitus, non autem si via iniqua comparatus sit, quia hoc non esset à priori statu decidere, sed potius ad eum reduci.

Alterà, an teneatur scemina cum infamata

miæ nota, aut vitæ periculo suum adulterium manifestare, ne hæreditas æqualiter diuidatur inter filios spurios, & legitimos. Respondeo non teneri, quia recta ratio non patitur, vt vita, & fama quarum illa est bonum supremi, hæc mediij ordinis, periculo exponi debeant, pro bonis infimi gradus; qualia sunt pecunia, & res pecunia æstimabiles.

Differri potest 3. propter extremam necessitatem, tum quia in extrema necessitate est impotentia restituendi, nemo autem ad impossibile tenetur; tum quia tunc creditor censetur irrationabiliter inuitus, tum denique quia in eò maximè casu omnia sunt communia. Imò hoc aliqui extendunt ad grauem necessitatem, quia si ex probabili sententia, licet tunc clam bona aliena surripere, multò magis licet non restituere.

Differri potest 4. propter cessionem bonorum, quia hæc inducit impotentiam restituendi. Ille enim dicitur cedere bonis suis, qui cum nequeat omnia sua debita soluere, bona quæ habet relinquit creditoribus, iuxta debitorum proportionem inter se diuidenda. Quia tamen per eam debita non extinguuntur, sed tantum sopiuntur, manet obligatio restituendi, cum debitor ad pinguiorem fortunam

DE IVSTITIA. CAP. V. 123
redierit, Qui interim dum cogitur cedere bonis suis, potest aliquid retinere ad suam qualemcunque, & suorum sustentationem.

Potest autē restitutio omitti 1. ob remissionē, seu condonationē siue expressā, siue tacitā debiti, factā à creditore; volenti enim non fit iniuria. Requiritur tamen vt hæc condonatio sit libera, adeoque vt absit ignorantia, metus, aut dolus dans illi causam. Vnde non est liber ab obligatione restituendi, qui fingendo se pauperem, intuitu paupertatis obtinet à creditore remissionem debiti. Videndum etiam, ne eiusmodi condonatio ex iure irrita sit, qualis est ea quæ fit à pupillis.

Potest omitti 2. quando sufficiens compensatio facta est à creditore; quia per illam constituitur æqualitas inter creditorem, & debitorem. Vt tamen talis compensatio licitè fiat, requiritur 1. vt debitum sit liquidum & certum. 2. vt sit debitum ex iustitia. 3. vt creditor aliam solutionem illius commodè obtinere non possit.

Potest omitti 3. si quantum debes tuo creditori, tantum soluas creditori illius: sic enim in te transfers ius crediti, quod aduersus illum habet, adeoque

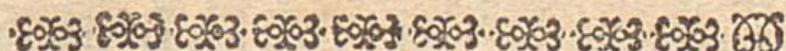
potes, in foro conscientiae, uti compensatione; etsi debita sint diuersae rationis. In foro tamen externo id solet restringi ad debita, quae ex eadem causa proueniunt, ut si debeas Petro centum nummos, pro conductione domus, quam Paulus eodem pretio ipsi prius locauerat.

Potest omitti 4. quando debita sunt incerta, & à summo Pontifice compositio obtinetur. Quia tunc restitutio facienda est pauperibus, ex iure positiuo, in quo summus Pontifex dispensare potest. Si tamen debitor habeat debita certa, tenetur iis satisfacere ex bonis, per compositionem obtentis, quorum iam habet dominium, si aliundè non possit: quia quando propria bona suppetunt, tenetur debitor ex iis satisfacere. Deindè si post obtentam compositionem, appareat dominus bonorum incertorum, ea sunt ipsi restituenda, si extant; vel si non extant, id in quo accipiens factus est ditior.

Superest difficultas, utrum quis propter ingressum Religionis, sit liber ab obligatione restituendi. Respondeo 1. re alieno grauatum non debere Religionem ingredi, si spes sit eum manendo in saeculo, debita quibus obstrictus

est, persoluturum. Ratio est, quia cum debitorum solutio sit iuris naturalis, ea non debet prætermitti propter opus consilij, quale est Religionis ingressus. Confirmatur, tum quia non potest filius ingredi Religionem quando ex iure naturæ suis parentibus succurrere tenetur; tum quia ad cauendam proximi iniuriam, non solent ad Religionem admitti, qui debitis sunt grauati, antequam creditoribus satisfaciant.

Respondeo 2. si contingat eum qui multa debita contraxit, Religionem ingredi, antequam satisfaciat, professionem ab eo emissam validam esse. Illum tamen teneri aliquo artificio, vel labore honesto, quantum Ordinis Regula patitur, aliquid lucrari, vt creditoribus possit satisfacere, nisi ipsi gratis debitum remittere velint. Quia posterior obligatio, etsi teneat, non potest tollere priorem, ex iure ipso naturæ contractam.

CAPVT VI.

De obligationibus iustitia, quoad restitutionem in particulari.

 SECTIO I.

De Restitutione ob damna spiritualia.

CONCLUSIO VNICA.

Qui proximum læsit in bonis spiritualibus, interdum tenetur ex iustitia aliquid præstare.) Declaratur; Bona spiritualia vt hîc sumuntur, sunt duplicis generis, alia supernaturalia, vt gratia sanctificans quæ per peccatum amittitur, & virtutes supernaturales ei annexæ; alia naturalia, vt scientiæ, & artes.

Primò igitur qui vi, vel fraude aliquem ad peccatum induxit, videtur teneri ex iustitia, non modo vim, vel fraudem amouere, sed etiam curare quantum potest, vt seductus emendetur: quia cum ille per iniuriam huiusmodi dam-

DE IUSTITIA. CAP. VI. 129

num proximo intulerit, tenetur ex iustitia illud resarcire, modo possibili.

Secundò, qui suasionibus, exemplo, modisque similibus sine vi, & fraude aliquem induxit ad peccatum, non tenetur ex iustitia curare ut corrigatur quia volenti non fit iniuria. Ad hoc tamen tenetur ex charitate, ut à fortiori ex dictis lib. 3. cap. 10. intelligi potest.

Ex quibus collige, quid dicendum sit de eo, qui alium ab ingressu Religionis: si enim suasionibus tantum illum auertit, etsi peccet, sine graui causa auertendo, non tenetur restituere damnum inde secutum: si verò vi, vel fraude illum retraxit, ad hoc tenetur ex iustitia, propter damnum quod Religioni intulit, eam iniuste priuando spe commodi temporalis, quod ex illius ingressu perceptura erat. Tenetur etiam satisfacere pro damno, quod ingressuro intulit, eum per iniuriam auertendo à pio proposito, sequendi consilia euangelica, eique ingressum suadere. Hæc porro doctrina facile extendi, & applicari potest ad eum, qui Nouitium, aut Professum abducit à Religione.

Tertiò, qui quoad bona animi naturalia, alterum iniuste læsit priuando me-

moria, vel aliquo sensu, &c. tenetur non modo veniam petere pro iniuria illata, sed etiam damna inde secuta restaurare; ut si laesus non possit amplius exercere artem qua sibi ad victum necessaria comparabat. Imò ex probabiliore sententia, necesse est ipsam rationis, aut sensuum priuationem, modo possibili compensare; esto ea sint bona superioris ordinis: quia per veram iniuriam ablata sunt.

Quæres, ad quid teneatur qui proximum læsit in bonis, quæ spiritualibus annexa sunt, cuiusmodi maximè sunt beneficia Ecclesiastica. Respondeo 1. eum qui alium habentem ius ad beneficium, iniuste impedit ab illius consecutione, teneri ad restitutionem, iuxta talis iuris æstimationem, arbitrio viri prudentis factam. Quia cum eo iure supposito, beneficium illi debeat ex iustitia, iniuste impediens ne illud consequatur, facit ei iniuriam, quam ex æquitate iustitiæ tenetur compensare.

Respondeo 2 quando beneficium datur in concursu, digniorem ex lege habere ius ad illud, adeoque eum qui curat, ut sibi notabiliter minùs digno conferatur, teneri ad restitutionem erga magis dignum, arbitrio viri pru-

dentis. Si tamen beneficium non datur in concursu, ille qui dignus est, non tenetur ad restitutionem, etsi curet sibi illud conseruari; quia dignior non habet ius strictum ad illud, sed latum & improprium, in eo consistens, quod optimè sit dispositus ad beneficium illud dignè administrandum, si ei conferatur.

Respondeo 3. eligentem indignum, debere restituere Ecclesiæ, iuxta prudentem æstimationem damni illati, Eligentem verò dignum in concursu, relicto digniori, debere huic restituere, iuxta antedicta; non autem si extra oppositionem eligat. Si tamen sint plures electores, & maior pars concurrat ad electionem indigni, potest minor pars aliam ad se trahere, ad eligendum dignum; tuncque illi tenentur ad restitutionem respectu dignioris, non autem isti, utpote qui non intenderunt digniorem excludere, sed indignum. Porro quod de electore dicimus, ad ipsum collatorem beneficij, ob rationis paritatem, æquè pertinet.

SECTIO II.

*De restitutione ob damna corporis,
Fama, Fortune.*

CONCLUSIO I.

Qui proximum iniuste læsit in bonis corporis, occidendo, aut mutilando, aliquo modo restituere tenetur.) Priusquam hoc declaretur, querendum est, quandoam homicidium sit licitum, vel illicitum. S. Thomas 2. 2. quæst. 64. docet 1. licitum esse plantas, & animalia vita priuare ad vsum hominum; eò quòd plantæ communiter sunt propter animalia, & omnia animalia propter hominem. 2. licitum esse occidere malefactores, vt commune bonum conseruetur; sicut laudabiliter abscinditur membrum putridum, ne reliquum corpus corumpat. 3. auctoritatem occidendi malefactores, non cõpetere personis priuatis; sed tantum Principibus, & Iudicibus, quibus cura boni communis, ad quod occisio malefactorum tendit, cõmissa est. 4. non licere clericis, malefactores occidere, tum quia offerunt sacrificium altaris, representas passionẽ

DE IVSTITIA. CAP. VI. 133
Christi occisi, qui cum percuteretur, non
repercutiebat; tum quia clericis com-
mittitur ministerium nouæ legis, in qua
non determinatur pœna occisionis, vel
mutilationis corporalis. 5. non licere
seipsum occidere, tum quia hoc est con-
tra charitatem, quâ quilibet debet seip-
sum diligere; tum quia se occidens, fa-
cit iniuriam communitati cuius est pars;
tum quia cum homo sit Dei, qui seip-
sum vita priuat, in Deum peccat; sicut
qui alienum seruum interficit, peccat in
dominum, cuius seruus est. Vnde nemi-
ni licet se occidere, vt transeat ad vitam
fœliciores, vel vt huius vitæ miseria-
vitet, vel propter peccatum commissum,
vel propter timorem consentiendi in
peccatum. Et similiter non licet fœ-
minæ sibi mortem inferre, ne ab
alio corrumpatur. 6. nullo modo licere
occidere innocentes, scilicet per se &
directè; quia vita illorum est conserua-
tiua, & promotiua boni communis: at-
que adeò iudicem, si scit innocentem
falsò accusari, debere diligentius exami-
nare testes, vt inueniat occasionem eum
liberandi. Et si id non potest, debere
eum superiori relinquere iudicandum.
Quòd si neque hoc possit non peccare
secundum allegata sententiam ferendo;

quia non ipse occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Ministrum autem non peccare obediendo, nisi præceptum manifestam iniustitiam contineat. 7. Illicitam esse defensionem, si quis ad defendendam propriam vitam, utatur maiori violentia quam oporteat: licitam verò, si moderatè violentiam repellat; quia secundum iura, vim vi repellere licet, cum moderam ne inculpatae tutelæ. Irregularitatem tamen consequi actam homicidij, etsi hic ut à peccato immunis, ut cum Iudex aliquem iustè condemnat ad mortem. 8. eum qui dat operam rei illicitæ, aut qui dans operam rei licitæ, non adhibet debitam diligentiam, non euadere reatum homicidij si ex eius opere mors hominis sequatur. Unde infertur, eum esse reum homicidij, qui prægnantem percutit, si infans quem in utero gestat moriatur; quia dat operam rei illicitæ. Quibus positis.

Dico I. eum qui priuata autoritate proximum iniustè occidit, teneri tum ad expensas quæ fiunt in curatione vulneris, ad eas quæ fiunt in funere, si sunt maiores quàm alioqui fuissent, ut dum quis extra patriam occisus est. Teneri etiam tum de damnis temporalibus, quæ ex tali occisione, spectata spe lucri, oriun-

tur; vt si occisus aliqua arte, vel officio suos alebat: tum probabiliter de ipso damno vitæ temporalis, quod iuxta arbitrium viri prudentis, modo possibili compensari debet, vt ex S. Doctore 2.2. quæst. 62. art. 2. non obscure colligitur. Et sanè si pro vita equi compensatio aliqua facienda est, quidni pro vita hominis?

Cæterùm restitutio facienda est proximis, seu necessariis hæredibus, nempe patri, si filius carens prole occisus est; filio, si pater; vxori, si maritus, & vice versa. Non autem iis qui succederent ab intestato, quales sunt fratres, nepotes, &c. Et multò minùs extraneis, si hæredes instituti sunt. Quia isti non reputantur vna persona cum occiso, adeoque damnum non censetur illatum in re ipsorum.

Dico 2. prouocantes se ad duellum, non teneri ad restitutionem, si alter alterum occidat, quia saltem tacitè cedunt iuri suo. Et idem dic de eo, qui cum moderamine inculpatae tutelæ, occidit inuasorem; quia non est iniusta causa damni. Quod verum est, etsi inuasus contumeliis, aliisque modis causam dederit inuasioni; quia nihilominus ex iure ipso naturæ, propriam vitam defendere potest. Vnde non tenetur ad restitutionem adulter,

qui cum debito moderamine, maritum adulteræ, à quo inuaditur, occidit. Potest etiam hoc extendi ad eum, qui casu aliquem occidit; ille enim non peccat, nec propriè est homicida, cum nolit mortem alterius, siue in se, siue in causa sua, adeoque non obligatur ad restitutionem. Nec refert quod ante dictum est, de eo qui grauidam percutit: illud enim debet intelligi de eo, qui scit esse grauidam, & ex percussione periculum proli imminere.

Dico 3. iudicem qui aliquem condemnat ad mortem, teneri ad restitutionem damnorum quæ inde sequuntur, tû si non sibi subditum, vel in ea causa exèptum, condemnet; tum si sibi subditum, aliàs supplicio dignum, non seruato ordine iuris condemnet; nempe, aut procedendo ex priuata scientia, aut cognitionem criminis extorquendo per iniuriam, &c. sic enim est iniustè restituere. Excipe, nisi superesset alia via, qua posset iudex reum legitimè & iuridice damnare; quia sic iniustitia non esset commissa in re ipsa, sed in modo dumtaxat.

Dico 4. testem qui scienter, vel ex ignorantia vincibili falsum testimonium dixit, non modo teneri ad restitutionem damni, quod secutum est, sed etiam ad

retractationem sui testimonij, si talis retractatio sit profutura. Vnde quia in pari damno, potior est conditio innocentis, tenetur falsus testis retractare, etiam cum periculo vitæ, si spes sit eum qui falsò accusatus est, ab iniqua morte ea via liberandum. Dico scienter, &c. nam si, inculpabiliter falsò testetur, non tenetur ad restitutionem damni securi.

Sed quid, si nolit testari? Respondeo 1. eum qui non se offert vt testetur, quando id necessarium est, ad liberandum innocentem, peccare quidem per se loquendo contra charitatem, non tamen contra iustitiam, adeoque non obligari ad restitutionem. 2. eum qui cum sit legitime interrogatus, fraude declinat actum testificandi, teneri ad restitutionem damni secuti: quia tunc tenetur ex iustitia, falsò accusatam suo testimonio indemnem reddere.

Porro quia integritas virginalis inter bona corporis numerari solet: Quæri hic potest, ad quid teneatur, qui virginem constuprauit. Respondeo 1. si virgo liberè consentiat, eaque sit extra curam parentum, deflorantem ad nihil teneri, quia volenti non fit iniuria. Si verò sit sub cura parentum, eum teneri erga parentes, ad restitutionem damni inde secuti, nisi

etiam ipsi in stuprum consenserint. 2. si virgo vi, aut fraude fuit deflorata, corruptorem teneri ad contrahendum cum ea matrimonium, etsi non promiserit; vel ad restituenda omnia damna, quæ ex defloratione sequuntur. Quid autem factu opus sit, quando quis sub promissione matrimonij, virginem deflorauit, habes in Idea Theologiæ Sacramentalis, cap. 37.

Quæri etiam potest, ad quid teneatur qui adulterium, cum vxore alterius commisit. Respondeo 1. si id factum sit sine mariti iniuria, quia nesciuit, & sine damno filiorum legitimorum, quia partus nõ est secutus, adulterum ad nullam satisfactionem, aut compensationem teneri. 2. si proles ex adulterio nata sit, adulterum teneri ad eam alendam, à tertio post natiuitatem anno; & ad restitutionem bonorum, quæ illi ex communi hæreditate, tanquam proli legitimæ obueniunt. Quia per iniustitiam causa est, quòd filij legitimi ea portione iis debita priuentur.

CONCLUSIO II. Qui proximum læsit in bonis famæ, & honoris, tenetur ad restitutionem.) Priusquam hoc probetur, Notandum 1. ex S. Doctore 2. 2. quæst. 73. art. 1. detractionem, quæ nihil est aliud quàm alienæ famæ, per occulta verba denigratio, dupliciter dif-

DE IUSTITIA. CAP. VI. 139

ferre à contumelia ; primò quantum ad modum proponendi verba, quia scilicet contumeliosus manifestè contra aliquem loquitur, detractor autem occultè. Secundò quantum ad finem intentum, siue quantum ad nocumentum illatum, quia contumeliosus in aliquem, eum parvipendit, adeoque derogat illius honori; detractor verò eum, contra quem verba profert in occulto, videtur vereri magis quàm parvipendere ; ac proinde non derogat directè illius honori, sed famæ, quatenus conatur ingenerare aliis malam opinionem de illo.

Notandum 2. ex respons. ad 3. aliquem dici detrahere de aliquo, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam eius : idque aut directè. aut indirectè. Directè quidem quadrupliciter, 1. quando falsum imponit alteri, 2. quando peccatum auget suis verbis, 3. quando occultum reuelat, 4. quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo, vel minuendo.

Notandum 3. ex art. 2. detractionem per se loquendo esse peccatum mortale, eo quòd fama inter res temporales videtur pretiosior. Non tamen esse pecca-

tum, aut detractionem, ex causa aliqua necessaria proferre verba, per quæ fama alterius læditur, seruatibus debitis circumstantiis. Ea verò proferre ex leuitate, non esse peccatum mortale, nisi verbum quod dicitur sit adeò graue, vt notabiliter famam alterius lædat, & præsertim in his quæ ad honestatem vitæ pertinent.

Quibus prænotatis, quòd famæ restitutio facienda sit, tradit idem S. Doctor 2.2. quæst. 62. art. 2. ad 2. his verbis. Dicendum quod aliquis potest alicui famam tripliciter auferre, vno modo verū dicendo & iustè, puta cùm aliquis crimen alicuius prodit, ordine debito seruato; & tunc non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & iniustè, & tunc tenetur restituere famam, cōfitendo se falsū dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed iniustè, puta cùm aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum; & tunc tenetur ad restitutionem famæ, quantum potest, sine mendacio tamen; vt pote quòd dicat se malè dixisse, vel quòd iniustè eum diffamauerit. Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est. Ita ille.

His autem maioris explicationis gratia, nonnulla addenda sunt. 1. non esse

DE IUSTITIA. CAP. VI. 141
obligationem restituendi, saltem ordinariè, nisi detractio sit de re graui. 2. non sufficere qualecunque peccatum graue, nisi tale sit, vt per illud proximus infametur. Vnde non est obligatio restituendi, si quis dicat militem fornicatum esse, aut prouocasse ad duellum; quia his vitiis non grauius læditur fama eiusmodi hominum 3. non esse obligationem restituendi, si crimen hęc directum alibi sit publicum, vel notoreitate iuris, vel notoreitate facti, vel ita vt fama illius ex sufficientibus indiciis orta, peruenerit ad maiorem partem ciuitatis, aut pagi, &c. adeoque dicatur famosum. Tunc enim peccatum manifestans, non peccat contra iustitiam, cum delinquens amiserit ius ad famam, eo ipso quod illius crimen aliquo ex dictis modis sit publicum. 4. eum non teneri ad restitutionem, qui refert peccatum publicum, propter quod Paulus fuit aliàs infamatus; etsi postea resipuerit, & bonis actibus famam acquisierit. Licet enim eiusmodi relatio repugnet charitati, non tamen iustitiæ, modo referens non indicet Paulum, etiam nunc esse infamem. 5. eum qui peccatum proximi occultum reuelauit nonnullis, quos probabiliter existimabat idem peccatum alius manifestaturos, teneri ad re-

1142 TRACTATUS

itutionem famæ, apud omnes, idque vel
 per se, vel per alium: quia sic censetur
 causa efficax totius infamiæ. Secus si ille
 cui reuelauit erat vir prudens, & secretum
 probabiliter seruaturus erat; quia quod
 talis crimen vulgauerit, est omnino ca-
 suale respectu primi reuelantis. 6. esse
 peccatum mortale contra iustitiam, adeo-
 que inferens obligationem restituendi,
 infamatum in vno peccati genere, infa-
 mare in alio, quod non habet connexio-
 nem cum illo; vt si dicas Titium, qui
 iam propter adulterium infamatus est,
 malè sentire de rebus fidei. Quia etsi
 famam amiserit quoad priorem materiã,
 non tamen quoad posteriorem, adeoque
 non potest illa priuari sine iniustitia. 7.
 cum qui simpliciter, & absque asseuera-
 tione peccata alterius audita refert, non
 peccare mortaliter, nec teneri ad restitu-
 tionem, si prudenter existimet alios non
 credituros. Secus si ita referat, vt meri-
 to alij credere possint, vera esse quæ dicit,
 aut etiam graue aliquod malum de pro-
 ximo suspicari. 8. cum qui detrahentem
 audit, & de detractione delectatur, pec-
 care contra charitatem; & si præterea ei
 non resistat, cum possit, & teneatur, pec-
 care etiam contra iustitiam, proindeque
 teneri ad restitutionem famæ. 9. Resti-

tutionem ita faciendam esse, vt qui aliquem falsum dicendo infamauit, honorificè loquatur de eo, de quo detraxit; idque in eadem materia, & coram iis qui eum detrahentem audierant. Qui verò ab aliis audita retulit, dicat se leuiter retulisse, aut huiusmodi rumoribus fidem non esse adhibendam. 10. obligationem restituendi cessare, tum si infamatus remittat, modo infamia non redundet in alios; tum si quis longè inferiorem infamauit, nec possit restituere sine iactura propriæ famæ: sufficit enim quòd infamatum laudet, aut iniuriam pecunia compenset; tum si infamatus, alia via famam recuperauit, aut diuturnitate temporis infamia extincta sit: tum si ille quem infamasti, te vicissim in simili materia infamet: in hoc enim datur compensatio, modo seruetur æqualitas.

Ex his autem collige 1. restituendum esse honorem, siue per contumeliam, siue per derisionem ablatum; idque non modo apud illum cui honor ablatum est, sed etiam apud alios, coram quibus illius honor violatus fuit. 2. consurgere etiam obligationem restituendi ex susurratione, quæ tendit ad seminandas discordias inter amicos; hoc enim peccatum infert

graze damaum contra iustitiam, eoque peius est detractio, & contumelia, quam amicitia quam conatur dissolvere, est præstantior fama, & honore. 3. Non tamen esse obligationem restituendi præcisè, ob iudicium temerarium; quo quis sine sufficienti fundamento malè iudicat de proximo in re graui: licet enim hoc sit peccatum mortale ex genere suo, cum tamen sit internum, non magis obligat ad restitutionem, quàm voluntas firandi, quæ non coniuncta est cum furto actuali externo.

CONCLUSIO III. Qui proximum læsit in bonis fortunæ per furtum, tenetur ad restitutionem.) De hac re factis constat ex dictis in hoc, & in præcedenti capite. Hic tantum quædam obseruanda sunt pro praxi. 1. eum qui notabilem quantitatem furatus est, teneri sub peccato mortali ad restitutionem. 2. rem furto ablatam restituendam esse, si extat; aut si non extat, æquiualeter compensandam. Nisi opportunè antequam perierit, domino esset oblata, aut similiter apud dominum peritura fuisset. 3. rem furto ablatam, etsi sit ameliorata, restituendam esse, subductis tamen, saltem in foro conscientiæ, expensis quæ in domini utilitatem factæ sunt 4. furem obligari

obligari ad compensationem totius damni ex furto emergentis, & lucri cessantis. 5. obligationem restituendi transire ad hæredes furis, ita vt singuli teneantur pro rata hæreditatis, esto aliqui pro sua parte non restituant. 6. etsi speculatiuè loquendo probabile sit, eum qui modica furando, paulatim peruenit ad notabilem quantitatem, obligari sub mortali ad restitutionem: In praxi tamen non facilè iudicandum, talem obligationem vrgere, cùm plerumque ignorantia, aut bona fides hac in re excuset; & ex variis circumstantiis conici possit, dominum non esse rationabiliter inuitum, aut eiusmodi furta condonare. Quare probabile est, non esse iniungendam restitutionem, nisi poenitens minima furatus esset, ex intentione perueniendi tandem ad summam notabilem; aut omnia furta haberent aliqua ratione modum vnus, vt fit dum mercatores falsis ponderibus, aut mensuris merces distrahunt.

Quæres I. an fraudantes vectigalia & gabellas, à Principibus iustè impostas, peccent mortaliter, & teneantur ad restitutionem. Responsio quorundam distinguit inter res quæ aduehuntur causa negotiationis, & illas quæ sunt
de Iust. G

necessariæ ad usum familiæ: vultque gabellas impositas supra res prioris generis, ex iustitia soluendas esse, non autem impositas supra res posterioris generis. Verùm cum subditi in graui necessitate teneantur, non modo bona temporalia, sed ipsam quoque vitam pro bono cõmuni exponere, nulla ratio est, cur non possint vectigalia legitime imponi, super iis rebus quæ ad usum necessarium familiæ emuntur, aut venduntur; si ea quæ ex aliis rebus sumuntur; publicis necessitatibus non sufficiant.

Quæres 2. an restituenda sint acquisita per ludum S. Thomas 2. 2. quæst. 32. art. 7. ad 2. duo tradit huc spectantia. Primò, ex iure diuino eum teneri ad restitutionem, qui per aleas aliquid acquisiuit, siue ab iis qui rem suam alienare non possunt, quales sunt minores, furiosi, & similes: siue ab iis quos ex cupiditate lucrandi, traxit ad ludum: siue ab iis à quibus aliquid per fraudes, inter ludendam adhibitas, lucratus est.

Secundò ait, eos qui ludo lege humana prohibito, aliquid lucrantur, teneri ad restitutionem, si eiusmodi legibus sint subiecti; nisi fortè contraria consuetudo præualeat, aut nisi quis lu-

eratus sit ab eo, qui traxit eum ad ludum: tunc enim non tenetur restituere, quia qui amisit, non meretur recipere; nec etiam licite retinere potest, tali iure positivo durante. Vnde sic acquisitum in eleemosynas erogare debet.

Verum circa prius dictum S. Thomæ, Observandum 1. si pupillus, & minor solvant quod per ludum amiserunt, posse collusorem tuta conscientia acceptum retinere, donec in iudicio repetatur. 2. eum teneri ad restitutionem, qui aliquid lucratus est ab eo, quem vi aut graui metu impulit ad ludendum, non autem si tantum precibus ad hoc eum induxit; quia priori modo res per iniuriam acquiritur, non posteriori. 3. non teneri ad restitutionem eum, qui inter ludendum vitur fraudibus, quas ipsimet ludentes sciunt communiter adhiberi, quia tunc nulli fit iniuria: secus verò si quis lucretur per fraudes non consue-
tas, aut collusori ignotas. Vnde fraudator tenetur non solum restituere quod lucratus est, sed etiam ex suo tribuere, quicquid alter lucratus esset, si fraus defuisset. Tenetur etiam restituere, qui cum longè maiorem in ludo peritiam habeat, fingit se minùs peritum, vt ea arte simplices, qui aliàs

lufissēt ad ludendū inducat. Quia quod per ludū cui fraus seu dolus dat causā, acquiritur, per iniuriā censetur acquiri, adeoque obnoxium est restitutioni.

Circa posterius dictū, Nota 1. ex multorum sentētia, eū qui credita pecunia, aliquid perdidit ludo lege humana vetito, non teneri in foro consciētiae, illud soluere: quia cū ius Cæsareū concedat victo, si soluerit, ius repetendi, eo ipso illum eximit obligatione soluendi, Nec refert, quòd ex iure ipso naturæ, teneamur stare promissis: hoc enim verū est, nisi superior potestas det facultatem, eiusmodi promissa non implendi.

Nota 2. etsi victor non possit rem, quam per ludum prædictum lucratus est, extorquere, si victus eam soluere renuat, posse tamen eam exigere & illius dominium acquirere, si ipsi solvatur; ac proinde non teneri ad restitutionem ante sententiam Iudicis. Ius enim positivum non irritat contractum ludi, esto quæ per illum deperduntur, repetendi facultatem concedat. Verū hæc de restitutione, atque ad eò de tota Theologia Morali dicta sufficiant.